

Ljubljanski

V O N I

Leposloven in znanstven list.

Štev. II.

V Ljubljani 1. novembra 1888.

Leto VIII.

Stara pravda.

Venec balád.

IX.

Tabor.

(1573.)

»In kurtzer Zeit zu krieg und streit
kham maniger her von weitten
— — — — —
ain yeder schwur bey seinem ayd.«
(l. p.)

Hej, to vam je živo pod Klanjcem
Na Sótelskem polji nocoj!
Upórníkov dvadeset tísoč
Za pravdo pripravlja se v boj.

Z napétim obrazom ščip gleda
Na tábor ustaški zavzét,
Posluša tam kónj rezgetánje
In sábelj posluša žvenkét.

Sám sneg in sám led po poljanah,
Božični razsaja vihár,
A v srcih je vroče, prevroče —
Osvéte razgréva jih žar!

Sred táborja tam pri kuríšči
Možjé pa sedijo trijé;
Zimzelen, kokotja peresa
Junakom s klobukov visé.

Veselo praskeče ógenj,
Iz sanj se mi prvi vzbudí;
Na puško kreménko naslonjen
Kmet Pásanec pravi, velí:

»Car daleč, a Bog je visoko!
Odkóđ pomoči in svetá? —
V pest svojo odsléj le verújem,
Zaveznik moj — puška je tá!«

Veselo praskeče ógenj,
Iz mislij se drugi vzbudí;
Sedlčé pa na topu tam turskem
Voj Ilija sám govori:

»Vse vzel mi je Tahi imetje,
Oropal me s krutoj rokój.
Zató, kakor véste, sem puntar,
Zató sem med vami nocój.« —

»Ha, to vam je bilo življenje!
Oj, krasni minúli ti čas,
Ko Turkom sva cépila glave
Naš Lenkovič slavni pa — jaz!«

»In z istoj zdaj sábljój gospódo
Pošiljal vam v pekla bom dnò,
Ker hčete, da vójvoda vaš sem —
No, v bôžje imé, pa naj bo!«

»A z vami vred tukaj prisezam:
Umrjem vam rajši stokrat,
Ko énkrate še iti na tlako,
Le énkrate h gospódi še v grad!« —

»Ko zmámeno Turke krščanske,
Slovenci se združimo vsi.
Takrát si izvolimo kralja . . .
Nò, kralj naš — brat Gubce boš ti!« . . .

Pojémlje že ógenj, le G u b e c
Zamišljen strmi vanj dosléj . . .
Tu vstane, znak bratom dá s sábljój
In reče jim samo: »Napré!«

Gorázd.

Opómnja . *Pesmi »stare pravde«* naj si misli zdaj čestiti čitatelj po nastopnem rédu: I. Znamenja na nebu; II. Pred cesarjem; III. Tlaka; IV. Zmaj; V. Boj pri Bréžicah; VI. Knežji kamen; VII. Tabor; VIII. Stava; IX. Kronanje v Zagrebu.

Viri. *Valvasor*, Ehre d. Herzgt. Krain; — *Trdina*, zgodovina slov. národa; — *Dimitz*, Gesch. Krains; — *Krones*, Akteumässige Beiträge zur Gesch. des windischen Bauernaufstandes 1573. v knjigi: Beiträge zur Kunde steierm. Geschichtsquellen, Graz 1868; — *Smičiklas*, Poviest Hrvatska; — *Parapat*, kmečki upori (Letop. Matice Slov.); — *Muchar*, Gesch. Steiermarks; — *Orožen*, Kronika celjska in dekanat Kozje; — *Krempl*, Dogodivšine štaj. zemlje; — *I. Vrhovec*, Lz dom. zgodovine („Lj. Zvon“ 1886.) i. dr.

Pisec.

Če bil sem s svojo ljubicó.

Če bil sem s svojo ljubicó,
Biló je káj lepó:
Na vse načine stregel sem
Ji práv ljubó.
Trala lila!
Na vse načine stregel sem
Ji práv ljubó.

O njivah ji govoril sem,
Govoril o vozéh,
O vrlih naših pravil ji
Močnih voléh.
Trala lila!
O vrlih naših pravil ji
Močnih voléh.

O sétvi, ki lepó zorf,
Kakó hití že v klas!
Da meni prav nič nápačna
Ni naša vas.
Trala lila!
Da meni prav nič nápačna
Ni naša vas.

Da časih je práv čudno mi —
Kakó, ni sam ne vé.
Da bodo hruške letošnje
Sladké zobém.
Trala lila!
Da bodo hruške letošnje
Sladké zobém.

Kadár nam solnce smeje se,
Da je nebó vedró,
Da je, če nam zaliva dež,
Radó mokró
Trala lila!
Da je, če nam zaliva dež,
Radó mokró.

Če bil sem s svojo ljubicó,
Bilo je káj lepó:
Na vse načine stregel sem
Ji práv ljubó.
Trala lila!
Na vse načine stregel sem
Ji práv ljubo! —

J. K.

Na Vrbovem.

Povest.

Spisal A. Planinec.

I.

Vročice in soparne nedelje dopoldne začetkom meseca avgusta sedim v pisarni. Velik kup aktov leži pred menoj na pisni mizi, a delati se mi mrzi, zapalim si smodko in premišlujem, kakó bi bilo pač prijetno vsaj danes popoldne peljati se kam venkaj na sveži zrak. Ali zopet ugledam kup aktov pred seboj, kateri čakajo rešitve. Res niso bogvédi kakó silni, da bi morali ravno danes vsi biti rešeni, toda če teh ne zdelam danes, bode kup le rasel in rasel, kajti jutri mi jih prinese sluga gotovo ravno tóliko, morebiti še več. Šef moj je na dopustu in sam sem delavec v pisarni. Pogledam na uro in vidim, da bode že kmalu póludne. Sam v sebi sklenem, da grem zdajle k obedu in da pridem v pisárno popóludne, dasi je danes nedelja. Klobuk si denem na glavo in si natikam rokavico.

Zdajci začujem pred vrati glasen ženski smeh in kmalu nató potrka nekdo na moja vrata.

Hitro denem zopet klobuk z glave in zavpijem glasno: »Noter!« Vstopita dve gospodični in za njima mlajši moj brat Valerij.

»Servus, Makso! Oprósti, da te motimo! Predstavljam ti tu gospodični Minko in Ivanko Vráníčevo,« začne takoj Valerij.

Ponudim jim sedeže in čakam, kaj hoče pomeniti ta poset. Brat moj Valerij je bil še pravnik in ravno zdaj na počitkih. Jaz sem imel, odkar sem samostojen, svoje stanovanje, v tem ko je Valerij stanoval, kadar je bil v Ljubljani, pri najinih roditeljih. Ker sem jaz dokaj starejši od njega, umevno je, da sva imela vsak svoja pota, toda bila sva si vedno dobra prijatelja in prava tovariša. Spominjam se še, ko sem bil pred dvema letoma po zimi na Dunaji, ni se mi

Valerij mogel načuditi, da umejem tudi jaz biti popolnoma dijaški lahko-mišljen, dasi se sploh držim takó resno.

»No, Makso, véš, s kakšno prošnjo sem privédel gospodičini k tebi? Zadnjič že sem te vabil, da pojdi z menoj na Vrbovo, kamor te vabi vsa rodbina Vráničeva. Odbil si mi prošnjo s praznim izgovorom, da nisi znan na Vrbovem in da ne utegneš. Zdaj-le sta me gospodičini srečali in moral sem ji povésti k tebi v pisárno, da te oní sami povabita,« razlaga mi Valerij vidèč, da jaz ne umejem, kaj je njega in izpremljevalki njegovi privédlo k meni.

»Res, gospod doktor, prosiva obe v imeni roditeljev najinih, da pridete danes popóludne na Vrbovo, sevéda, če nimate kake boljše zabave, nego bi bila pri nas,« začneta zdaj tudi obé gospodičini.

»Takó ljubeznivi prošnji mi ni smeti sicer odrékati, ali poglejta mizo mojo polno dela. Ne verjamem, da se bode vse to zdelalo kar samó brez mene,« odgovorim jaz.

»V nedeljo popóludne vsaj ne bode delali, gospod doktor!« nagovarja me zdaj plavolasa Ivanka z najivno-zvenéčim glasom ter me pogleda s lepimi svojimi očmi.

»Res je, gospodičina, nečem rêči, da bi ne bil greh, osobito na takó vročo nedeljo, toda moram, in ta ‚moram‘ premaga celó ves vnebovpijoči greh,« šalim se jaz.

»Ali ste res takó trdovratni in se ne daste preprósiti?« pristavi tudi gospodičina Minka in si pihljá z véternico v obraz, da se nje črni kóderci kaj ljubko zibljejo na čelu.

»No, res, Makso, ne bodi vender tako siten! Reci, da greš, in popóludne ob tréh se odpeljeva. V pol ure pa sva tam,« začne še brat.

Premišljuje in premišljuje in res nisem bil takó močan, da bi se bil ubranil.

»Dobro!« rečem napósled. »Takima lepima prosilkama res ni móči in ne smeti ničesar odreči in zahvaljujem se na lepem povabilu. Ob tréh tedaj, Valerij, odideva. Jaz ostanem do dvéh še tukaj, da do-delam najnujnejše stvari. Pridi me ob dvéh klicat, jaz pojdem še kósit potem pa se odpeljeva.«

»Dobro, dobro, gospod doktor! To me veseli. Kar obupávata sem že in prav huda bi bila na Vas, ko bi na noben način ne hoteli priti,« raduje se Ivanka.

»Tudi jaz sem Vam hvaležna, da ste vzprejeli povabilo,« reče zdaj resnejša in, kakor se mi je zdelo, starejša Minka, »ali ker ste že

poméllili prst, zgrabim takoj vso roko. Povabljam oba gospoda na obed k nam na Vrbovo. Ob dvéh tedaj se lahko odpeljeta takoj iz pisárne. Káj ne, da ne odrečete?» in pogleda me vprašujé s svojimi globokimi črnimi očmi.

Obljubil sem tudi to in odšli so kmalu pôtle vsi trije, zapustivši mene samega za pisno mizo. Prijel sem zopet peró v róko in začel brskati med akti, pa vrag delaj, meni ni bilo mogoče! Zdaj sem videl plavolaso glavico Ivankino, zdaj črnokodrasto Minkino pred seboj, zdaj se mi je zdelo, da slišim zvenéči glasek Ivankin, zdaj mirno tekoči Minkin in, če sem se zopet hotel uglobiti v delo, zadišala mi je vonjava parfuma, katera je še ostala v sobi za posétom.

Vržem zopet peró stráni, začnem hoditi po sobi in kadim, da bi kar najhitreje pregnal iz sobe vse parfumsne vonjave. Jezilo me je, da sem se dal pregovoriti.

»Kaj li hočem jaz pri teh ljudéh! Ne poznam jih in ne vém, ali mi bode njih družčina simpatična ali ne. Gospodičini sem pač že lansko zimo videl v gledališči in že takrat sta se prikupili očém mojim, česar jima tudi danes ne odrékam, pa vrag vzemi vso žensko družbo! Lépe ženske in resno delo, to se nikakor ne ujema in znan sem bil že dlje po Ljubljani, da se ogibljem vseh, da ne hodim na plese, in matere, blagoslovljene z možátimi hčerámi, delale so že pač križ čézme, češ: »s tem pústežem ni ničesa začeti.«

Vabljen že zeló dolgo nisem bil nikamor, kajti védeli so itak povsodi, da gotovo ne pridem.

»A danes sem se zopet dal pregovoriti. Ti presnéti Valerij! Ti si kriv vsega tega!

Jezen in nezadovoljen sam s seboj sédem zopet za mizo in začnem delati, da se je vidno nížal kup nerešenih aktov.

Dodelal sem skoro nad polovico, ko vstopi brat in mi pové, da me nad pol ure čaka doli v vózi in naj vender že pridem.

Šel sem in kmalu sva bila z ropotajočega mestnega tlaka zunaj na mehkejši prašni cesti.

Molčala sva obá. Jaz sem bil še zamišljen v svoje akte, v kaj pa brat, ne vém. Ali začutil sem sveži zrak in prsi so se mi jele širiti, takó da sem bil vesel, ker sem vender zopet jedenkrat zunaj na plánem in ne vedno med zaduhlimi mestnimi zidovi.

»No, Valerij, zdaj mi pa káj povéj o teh Vráníčevih. Ti gotovo vso rodbino poznaš prav dobro, drugače bi me ne bil s hčerama danes dopóludne napadel v pisárni. — Lepí sta res obé, Minka in Ivanka, starejša in mlajša. Vsaka posebnost záse,« nagovorim jaz zdaj brata.

»Starejša in mlajša! Saj sta obe jednako stari,« zavrne me brat, »ali vsaj skoro jednako stari. Minka in Ivanka sta dvójki.«

»Takó? — To je pa zeló zanimivo,« začudim se jaz. »Stavil bi bil kaj, da je črnopòlta Minka starejša od plavolaske. — No, dobro, pa povédi kaj več o vseh Vráníčevih. Koristno je, če je človek prej že poučen o ljudéh, s katerimi se hoče seznaniti.«

»Prav rad, brate, povém ti vse, kar vém o njih. Hitro bode vse povédano. Poslušaj tedaj!«

»Gradč Vrbovo nikakor ni rodbinski prádom Vráníčev. Stari Vráníč, oče Minkin in Ivankin, kupil ga je in ž njim vred nekaj njiv, travnikov in gozda pred komaj tremi leti na javni dražbi. Od takrat je Vráníč tudi zasebnik, ki živi ob svoji glavnici. Do pred tremi leti pa je bil trgovec z vinom na dolensko hrvaški meji. Vráníč ni preomikan mož, prišlo se ga je le nekaj zunanje olike, vender ima visoko spoštovanje do vsakega človeka, ki se je kaj več učil od njega. Sicer pa je Vrbovski gospodar pošten in vesel, odkritosrčen in, kar ti najprej pohvalno omenjam, zeló náoden mož, ki je videl precéj svetá, in, kar je tudi mnogo vredno, ne brez koristi. Gospá Vráníčeva je rojenjá Zagrebčanka. Tudi ona ni olikana, ali kakor véš, ženska se hitro udá, naj je tudi nizkega rodú, kmalu umeje sukati se v najvišji družbi popolnoma prav in prehitro se privadi raznih fraz, ki smo jih vajeni slišati v družbi svoji in ki napósled niso nič družega, kakor pesek v očí. Minka in Ivanka sta pohajali šole v Zagrebu in dasi tudi ne znata takó gladko brbljati nemški, kakor mnoge ljubljanske gospodičine, pozabili nista nič menj in nič več, kakor óne, čemur sta se naučili v šoli. — To je vse, kar ti vém povédati o Vráníčevih. Na njih dômu vlada prava gostoljubnost in četudi te morda časih kaka beseda gospodarjevih ust spominja nekdanjega vinskega trgovca čutiš se prav dobro na Vrbovem. In da sta Minka in Ivanka res lepí, to si že tudi opomnil sam,« konča brat svoje pripovedovanje.

»In v katero teh dvéh krasotic je bratec moj Valerij zaljubljen?« vprašam ga jaz hudomušno ter mu pogledam zvedávo v očí.

Povési jih, kakor sramežljiva deklica, in vidi se mu, da ga je iznenádejalo in osupnilo vprašanje moje.

»Zaljubljen?« vpraša z najivnim glasom, hotèč prikriti svojo zadrego.

»Takó je, prav gotovo, opazil sem to pri dopoludánskem pohódu. Meni je že minila ta perijoda, ali ipak moj vid za take stvari še ni popolnoma oslabel,« nagajam bratu in še dostavim: »No, in véš kaj, povém ti še celó, v katero?«

»V katero?« vpraša me Valerij začujen.

»Ha, ha, ha,« začnem se mu smijati, »kaj mari nisem videl, kakó je ves čas tvoje okó viselo na Minki? Skrivati ljubezni svoje ne uméješ, brate dragi! Rêci, ali sem pogodil pravo?« vprašam ga.

»Ugenil si! Minko ljubim in prav odkritosrčno ljubim,« reče mi z mladeniškim ognjem.

»In óna?« pretrgam mu besedo, bojé se, da mi bode začel zaljubljenec peti oduševljeno odo na lepoto izvoljenke svoje.

»Tudi óna me ljubi in upam, da ni njena roditelja ne bodeta ugovarjala najini zvezi,« reče mi s ponosom brat.

»Oj, takó daleč sta že,« rečem jaz, dasi me je zeló sililo, da bi se glasno zasmijal, vendar ostal mi je le ironičen nasmeh na ustnicah, katerega pa tudi Valerij ni videl, kajti gledal je ravno na levo stran, kamor je zavil najin voz.

»Še nekaj minut, pa sva na Vrbovem!« reče mi Valerij.

Nisem ga več poslušal. Začel sem premišljati, kakó in zakaj so ravno mene takó ostenativno vabili Vráníčevi na Vrbovo.

Ali mari, da se utrdi zveza med Valerijem in Minko, da tedaj v meni vabijo le bodočega zéta? — Ali pa celó, da bi še mene ujeli v mreže, kakor so neizkušnega bratca mojega?

»Kakó li, da ste mene danes prišli iskat v pisárno,« ogovorim zopet brata, »in da ste me takó nékako prisilili k denšnjemu posétu, na kateri moram, ako se nisem hotel pokazati pravega barbarja?«

»Zeló se vsi zanimajo za tebe. Gospod Vráníč in gospá, Minka in Ivanka. In denšnji napád smo sklenili že poslednje nedelje. Osnovala ga je pa Ivanka,« pové mi hitro brat in kaže, da je tam-le pred nama Vrbovo.

»Ivanka!?« rekel sem že bolj sam záse, kajti voz se je ustavil pred vélikimi vhodnimi vrati, narejenimi v grajsko ozidje. Naproti pa nama prihití vsa rodbina Vráníčeva in jaz sem še z voza lezel, ko mi gospodar že trese roko in vzklika:

»Dobro došli, gospod doktor! Velika čast za naš dom, da niste odklonili našega povabila.«

Nečem opisavati preburnega vzprejema, tudi ne prav izvrstnega kosíla. Le tóliko naj še povém, da sem sedél pri obedu za mizo na desno poleg gospodinje, vstríc mene na levo gospodičina Minka, nama nasproti pa brat moj in gospodičina Ivanka.

II.

»Ali znate jahati?« vpraša me gospodičina Minka po kosílu, ko smo sedeli pri črni kavi in sem jaz ravno gospodičini Ivanki prižigal cigareto.

Skoro sem preslišal vprašanje, kaiti pri zanimivem svojem pôslu gledal sem in opazoval črte res prekrasnega obrazka Ivankinega. Ta lepa nežna pôlt, bela kakor sneg in nadahнена od rdečice, gladko nje čelo, na pol pokrito od pepélasto-plavih lásec, lepó zakróžene obrvi, ljubki nje nosek in ta ustna, ki držé cigareto in izza katerih se za-blísnejo pri govoru beli dróbní zóbcí! Gledal sem ji v obraz in rad bi videl njeno okó, ali gledala je zažigajočo smodčico.

Ko me vpraša Minka, ali znam jahati, ozrè se Ivanka váme in najine očí se srečajo. Bile so črne, kakor nje sestre Minke. To nasprotje navzlic plavim njenim lasém me je osupnilo in povésil sem pogled svoj.

»Gotovo zna,« oglasi se namesto mene Valerij, »saj je Makso kavalerijski částnik.«

»Izvrstno, gospod doktor!« tleskne Minka vesela v róko. »Ali hočete tedaj z menoj maló pojahati?«

Némo se priklonim, četudi nisem bil prevesel njene ponudbe, kajti bilo je grozno vroče in najrajši bi še sedél v precèj hladnem salonu, pogovarjal se in pušil.

»Vi se pa peljete, ne, gospóda?« obrne se vprašujé Minka proti drugim. »Do mlina je prav prijetna pot, skoro polovica skozi gozd in v senci,« reče še proti meni in vstane.

»Pa že takó kmalu?« oglasi se gospod Vránič in pogleda na uro. »Saj je šele štiri.«

»Ob petih naročim voz in konja,« odgovorí očetu Minka.

Gledal sem za odhajajočo lepotico. Prav aristokratska prikazen. A ko je sijala iz Ivankinih očí pohlevnost in udanost, bliskala sta iz Minkinih odločnost in ponos.

Čudno! Brat moj mi je povédal, da sta Minka in Ivanka dvójki, ali nisem si mogel misliti večjega nasprotja in nepodobnosti ne le v zunanosti, temveč, kolikor je bila sevéda meni dana prilika ji spoznavati, tudi v njiju značajih.

Gospá Vráničeva je zapustila kmalu za gospodičino Minko salon, rekoč, da ima tudi óna še nekaj pôsla. Mi pa, namreč gospodičina Ivanka in midva z bratom, šli smo po predlogu Valerijevem na vrt. Gospoda Vrániča smo pustili dremljóčega v salonu.

Na vrtu je hotel Valerij, da bi začeli kegljati, ali zahvalil sem se jaz za to zabavo in tudi Ivanka je pritrčila meni, da je prijetneje sedéti v senci.

Z Ivanko sva sédla v hladnóco in gledala Valerija, ki se ni dal odgovoriti ter je metal sam záse kroglje na kegljišči.

»Kakó pa se zabavate po zimi na Vrbovem, kajti slišim, da tudi po zimi ne prihajate v mesto? Ali Vam ni takrat malo dolgočasno?«
vprašam jaz nasproti mi sedéčo Ivanko.

»Dolgočasno? Ne, nikdar! Dolzega časa jaz ne poznam. Nisem namreč tóliko učena in duhovita, da bi mi moglo biti dolgočasno,«
reče mi óna in se nasmeje.

»Kaj je samó učenim in duhovitim ljudem dolgočasno?« vprašam
jo radovéden.

»Menda, kajti nedavno sem brala v neki knjigi, da neizobražencu ni nikdar takó dolgočasno, fantazija njegova ne deluje, témveč miruje, ker ni tóliko razvita, da bi se mu vzbujale razne misli in nedosézne želje, in čim izobraženejši je človek in čim duhovitejši, tem lože in prej ga muči dolgčas. Takisto vsaj trdi óni pisatelj, čegar imena Vam pa ne vé m povédati.«

»Nekaj je morebiti resnice v tem, kar ste mi povédali. A da Vi niste duhoviti, temu nikakor ne morem pritrjati, kajti spoznal sem ravno nasprotno,« odgovorim ji jaz.

»Hvala Vam na láskavem poklonu, ali s trditvijo svojo ste menda pač samí, kajti ne verjamem, da bi do danes mene kdo smatral za duhovito. Vsaj izrekel mi kaj takšnega ni še nikdo, prav nasprotno trditev pa sem že čula,« smeje se mi Ivanka.

»Kdo neki je bil takó negalanten?« vprašam in se smejem tudi jaz.

»Vsi naši domáči ljudje so popolnoma prepričani, da nisem duhovita, in sestra moja Minka je celó takó negalantna — naj se poslužujem izraza Vašega — da me je že večkrat kratko nazivala najnespametnejšo stvar na sveti!«

»To so šale med sestrami, sicer pa ženske druge druge nikdar ne presojuje pravično, zatoorej pač ne bodete verjeli sodbi gospodičine sestre svoje bolj, negoli moji,« rečem ji nagajivo.

»Tudi gospodje so sodili že o učenosti moji in povprašajte le mojih profesorjev na zagrebškem učiteljišči ali bolje še, pogledjte mojih izpričevál.«

»Učenost in duhovitost sta zeló raznólika pojma,« presékam ji jaz besedo. »Vašo duhovitost spoznavam iz govora Vašega, učenosti pa po skromnem mojem mnenji ženski spól ne potrebuje. Učenost ženski bolj škoduje, nego koristi,« govorim ji dalje popolnoma resno.

»Ha, ha, véste kaj, gospod doktor, meni se zdí, da, kadar ste resni, podobni ste zeló ónim učenim zagrebškim profesorjem,« reče mi prostosrčno smejé se Ivanka.

Tudi jaz sem se nehoté začel smijati.

Takó sva se dražila drug družega. Ona mi reče, da bi jaz pač gotovo ne preživel ni jedne zime na kmetih.

Skoro sem se že hotel zagovoriti in ji rêči, da, če bi mi ôna delala družčino, želel bi že poskusiti.

»Bodi pameten, saj nisi več mladič, ki nepremišljeno razmêče okrog sebe fraze,« mislim si sam záse ter vprašam Ivanka:

»Kaj pa Vi delate takó ves ljubi dan, kadar ste sami?«

»Ničesar! To je najkrajši odgovor, ali vsaj ničesar tacega, da bi se mogla s tem ponašati,« začnè mi prav odkritosrčno praviti. »Zdaj malo berem, potem grem igrat na klavir, potem pogledat, kakó se mamá bavi z gospodinjstvom ali papá z gospodarstvom. Potem tečem na vrt, ako je vedró, ali malo ponagajam kaj resni sestri svoji, ali pa temu in ónemu, kdor je volján me poslušati.«

Z veseljem sem slušal nedolžno njeno govorico in ji gledal zdaj v krasni obrazek ali pa njene nežne prstke, s katerimi je púkala peresce za perescem z róže, katero si je ravno prej utrgala na poti.

Nisem slišal, da je ravno nekdo stopil v hladnico. Šele, ko je umolknila, ugledam poleg sebe stati domačo stréžnico.

»Gospodičina Minka Vas kliče, da bi se oblekli. Ona je že gotova in voz je tudi naprežen,« oglasi se le-tá.

»Jaz sem popolnoma oblečena za izprehod, samó klobuk, rokavice, vételnico in solnčnik mi prinesi!« odgovori ji Ivanka.

Zdaj vstopita tudi Minka in Valerij. Prva oblečena v popolnoma modérno jahaško obleko. Bila je res impozantna!

»Ali Vi pa ne jahate, gospodičina Ivanka?« vprašam jo jaz.

»Ne, gospod doktor! Učila sem se sicer tudi, vender meni ne ugaja ta sport,« reče mi ôna.

»Reci rajša, da si prekomódna. Konja ji je papá kupil toda ôna se rajša vozi in upregla je ubogo Lucy,« začnè Minka.

Zdaj pride tudi že Ivankina stréžnica in nam zajedno pové, da nas že čakata papá in mamá. Tudi meni je prinesla kamašnje; pripel sem si te in ostroge kar na vrti in šli smo pred hišo.

Pomagal sem Minki v sêdlo in skočil sam hitro na konja. Jako elegantno je znala jahati Minka. V lahnem skoku sva jézdila pred vozom. Govorila nisva dosti, le semtertja je kateri naju izustil kako pohvalno besedo svojemu konju ali o kónjih sploh.

Jahala sva že kako četrtnico ure, ko mi reče Minka:

»Tam-le za ónim drévjem je málin. Kolopirajva čez to-le senôžet. Prav prijetno je in v petih minutah sva pri málinu, óni pa potrebujejo z vozom celo četrtnico ure po cesti.«

Brez ugovora sem zasukal konja na senôžet in kaj prijetno sva dirjala proti gozdíču. Prijazen hladen vétrec je pihljajl nama naproti.

Hitro sva bila v gozdni sencu in jaz sem že pridržal konja, ko skoči izza grma preplašen zajec ravno proti Minkinemu bélcu. Ta se ustraši in se ne dá ustaviti, temveč dirja dalje. Tudi jaz svojega konja zapodim za njenim in ravno sem bil poleg nje, ko óna zdrsne raz konja. Bil sem prav tik nje, da sem jo, izpustivši uzdo svojega konja, prijel krepko za ramena in jo, kadar je tudi óna izpustila v pravem času svojega konja, vzdignil iz sédla.

Moj konj se ustavi instinktivno, da sem lahko Minko prav polagoma izpustil na zemljo. Bélec njen pa izpod nje zdirja v gozd.

»Upam, da se niste preveč prestrašili, gospodičina?« rečem ji jaz.

»Prestrašila? Prav nič. Hvalo lépo Vam, gospod doktor! Pri dirjanji se je moralo nekaj strgati pri sédlu, da je bilo zdajci Lady moji na trebuhu. Sram me je le, da sem se takó blamovala Vam nasproti,« odgovorí mi hitro.

»Takó se opésne lahko najboljšemu jaháču,« tolažim jo in skočim tudi sam raz konja.

»Mislím, da Lady Vaša ni več tekla predaleč in da jo kmalu dobim. Prosim, potrpite malo tu, takoj se vrnem ž njo,« ponudim se ji ter hočem sivca svojega privézati k veji.

»Ni treba, gospod doktor! Prav lépo hvalo, saj sva že pri málinu, in mlinarjev Francelj bode že našel Lady,« reče mi óna.

Res se že sliši šumenje vodé. Svojega konja védem za uzdo in počasi stopava po mehki gozdni poti. Komaj storiva sto korakov in bila sva pred mlinarjevim domom, čisto skritim v gozdu. Kolesa so danes mirovala, ker je bila nedelja.

Pred hišo je stala košata jáblana in pod njo lesena miza, za katero séde Minka.

Mlinarjevih ljudij je bila domá sama gospodinja in njen sin Francelj, kateremu sem izročil konja, da ga privéže kam v senco, in mu naročil, naj gre iskat Lady.

Stara mlinarica je bila že navajena teh grajskih pohodov in prihití takoj z belim prtom, pogrne mizo in začne brisati itak že snažne klopí.

Franceljnu ni iskati ni bilo treba Minkine Lady, kajti prišla je kobíllica sama ter se začne pasti poleg sivca mojega, kakor bi se ne bilo zgodilo prav nič.

Šla sva jo ogledat z Minko in zapaziva, da se je pretrgal jerméneec na sêdlu, kar pa je obljubil Francelj popraviti.

Tačas so se pripeljali tudi že drugi z vozom pred málin.

O nezgodi s konjem niso védeli ničesar in, ker Minka sama ni hotela povédati ničesar, molčal sem tudi jaz.

Lep kotič zemlje je bil tukaj. Prijeten hlad pod jáblano dél nam je kaj dobro. Izprehajali smo se v sênčnatem gozdu in ob šumečem potoku ter napósled, kadar smo se bili že okrepčali z vinom in mrzlimi jedili, katere so Vráníčevi s seboj prinesli iz grada, odpravimo se zopet na pot proti dômu.

(Konec prihodnjíc.)

Iz domače zgodovine.

Píše Ivan Vrhovec.

V.

Zgodovina pošte na Kranjskem.

Menda vé vsakdo, da je prvo redno pošto ustanovil nemški cesar Maksimilijan I. Italijanski do takrat v naših avstrijskih deželah malo ali nič poznani rodovini plemičev Torriani de Tassis, ki so se pozneje prekrstili v nemške Thurn-Taxis, dal je l. 1516. pravico, da smejo prevažati pisma po vsem nemškem svetu za cene, katere bodo sami določili, rekše, katere jim bode hotelo plačevati občinstvo. Takó je nastal nov závod, za cesarja pak nov regal, kateri je le-tá dal najprej imenovanim Torrianijem v fevd.

Novi závod se je hitro razširil po vseh nemških pokrajinah, zlasti pa po avstrijskih deželah. Ustanovitelj preko Kranjskega gredoče pošte je bil nótranje-avstrijski nadvojvoda Karol. Leta 1573. stekla je prvokrat iz Nemškega Gradca v Ljubljano. Sevéda je bila takrat jako skromna. Hodila je iz nemškega Gradca v Ljubljano in iz Ljubljane v Nemški Gradec — péš (fusslauffende Ordinari-Post)! Toda pri tem ni ostalo dolgo. Nadvojvoda Karol je péš-pošto l. 1588. zamenil z jéžno pošto (ordentliche reitende Post) ter jo je zajedno raztegnil preko Hrušice v Gorico, odkoder je šla dalje do Benetek. Na pošto oddajane stvari so prenašali konjiki na brzih kónjih iz kraja v kraj.¹⁾

¹⁾ Valvasor I. p. 187.

Leta 1595. bila je Ljubljana že važna poštna postaja. Poštarja Tallerja je bržkone plačeval nadvojvoda Karol sam, kar posnemamo odtod, da je prosil nadvojvoda deželno gosposko kranjsko, naj mu pripomore kaj k troškom za pošto. Ta mu je dovolila letni donesek 200 goldinarjev, izgovorila pa si je, da bode nadvojvodova pošta morala zaradi tega vzprejemati brezplačno vsa pisma deželne gosposke, vseh njenih uradnikov in vrhu tega še pisma vseh kranjskih plemičev.¹⁾

Križišče poštних cestâ na Kranjskem je bilo v Ljubljani. O tem nas poučuje Valvasor prav natančno. Najiminitnejša poštna cesta je bila sevêda z Dunaja in iz Nemškega Gradca preko Ljubljane v Gorico in odtod v Benetke. To pošto je vzdrževala po največ avstrijska vlada, kranjska dežela je donasala le po 200 gld. na leto, kakor smo že rekli. Od Nemškega Gradca na Kranjsko prihajajoča pošta je imela, predno je prišla v Ljubljano, postajo Podpečjô pri Brdu. Za Valvasorja je bil tu poštar neki Ernest Kraa, ki ga je plačeval z najvojvodskim denarjem ljubljanski poštar.

To postajo Valvasor jako hvali; za lepe besede in dober denar so dobili potniki tu, česar so želeli; posebno z jedjo in pijačo so jim dobro postregli, naj si je bil svetek ali petek.²⁾ Sevêda je prihajala pošta tisti čas todi skozi le po jedenkrat v tednu, vsak četrtek. Iz Ljubljane je šla takoj tisti dan preko Vrhnike proti Gorici. Potni ljudje so najbrž zaradi slabe ceste potovali po Ljubljani do Vrhnike. Odtod dalje je bilo potovanje kaj neprijetno. Pot čez Hrušico, pravi Valvasor,³⁾ je kamenita in sila dolgočasna, ker je pošta šla, ali kakor Valvasor pravi: švépala skozi samoto. Na postaji v Hrušici niso imeli potniki prav ničesar prijetnega. Postaja je bila v samoti, sredi gozda; daleč na okoli ni bilo ugledati hiše.

Nekov nemški potnik Zeiler je opisal potovanje svoje tod skozi tako-le:

»Odpotovali smo (z Vrhnike) prav zgodaj ter imeli prav húdo, žalostno in kamenito pot do poštné hiše v Hrušici, kjer smo kosili. Do semkaj je tri milje. Na tej poti je vse polno polzkega in debelega kamenja; nevarno je tod jezdit; konji morajo plezati kakor kozé. Zadeli smo, ko smo potovali blizu jedno miljo, na vas in grad Logatec, imeli smo le kako četrtino milje dobro pot, vsa druga pak je bil samó kamen, breg in nerodovita kadúnja. Predno smo prišli popóludne v

¹⁾ Valvasor I. p. 178.

²⁾ ibid. p. 129.

³⁾ ibid. p. 259.

dolino bila je pot ravno takó kake tri milje kamenita; nekoliko pak je bila vendar prijetnejša, ker smo videli vsaj malo dalje na okoli.«

Valvasor pravi, da Zeilerjev popis ne dela temu divjemu gózdu prav nobene krivice. »Ne le, da je pot kaj huda, kamenita in z bregovi in klanci takó posuta, da ravnega ni kar nič ugledati, še huje je, da ga ni nikjer nobenega studenca. Dà, res, prav žalostna pot je to. Lesá raste v tej samoti dosti, a njive ali travnika ne ugledaš nobenega.«

Postrežba pa je bila tu dobra, vsaj tóliko dobra, da so smeli biti potniki veseli, ne, tudi čudili so se lahko, da so jim v tem divjem, zapuščenem in odležnem kraju takó dobro postrezali. Divji pa je bil ta kraj dovolj. V tej samoti je moral imeti poštar vedno dobro in nabito puško v rokah; tak, komur je srce rado ušlo v peto, ni, da bi bil tu stanoval, kajti marsikateri rokovnjáč je védel, da bi poštarju o času nevarnosti ne mogel od nikoder kdo priti na pómoč. Nekaterikrat so se lopovi lotili te poštné hiše, toda neustrašeni poštni ljudje so jih odgnali. Pripetilo se je pa časih vendarle, da so poštarja umorili, zato ni smel imeti ni denarja, ni zlatá, ni srebrá, celó pohištva ne preveč ali jedila, razven toliko, kolikor je potreboval záse in za góste svoje.

Iz Hrušice je šla pošta dalje čez sv. Križ v Gorico ¹⁾ in Benetke. Od te poštné ceste se je odkrojila pri Razdrtem poštna zveza v Trst šele l. 1688.²⁾

Druga poštna cesta je šla iz Ljubljane na Dolenjsko čez Višnjo Goro, Trebnje, Rudolfovo in Metliko v Karlovec. Tudi ta pošta, ki pa jo je vso plačevala deželna gosposka, hodila je le po jedenkrat v tednu; ob petkih je odhajala iz Ljubljane v Karlovec, ob torkih pa prihajala odtod v Ljubljano. To je bila pošta na kónjih. Na Koroško v Celovec in v Reko pak niso prenašali pisem jezdecí, ampak pótje tekáči. »Von Klagenfurt, St. Veit am Pflaum und anderen Orten mehr lauffen nur die ordinari Boten.«³⁾

Poleg pisem je prinašala pošta že v 17. stoletju tudi časopise. Zato so morali deželni stanovi plačevati posebno odškodnino. Takó so se pogodili n. pr. l. 1672. z Boštijanom Giuliettijem v Benetkah za 12 cekinov. Poštni oskrbnik v Nemškem Gradcu je dobival iz tistega namena ob novem letu po 55 gld., njegovi poštni uradniki pa po 15 in 12 gld.

¹⁾ ibid. p. 259 & 260.

²⁾ Dimitz. Gesch. Kr. IV. p. 80.

³⁾ Valvasor p. 178.

⁴⁾ Dimitz l. c.

Na razvoj pošte so vplivali avstrijski nadvojvode z obilimi ukazi, najimenitnejša med njimi sta ukaza: z 8. dné marcija 1672. l. in s 16. dné aprila 1695. l. Imenitna se mi zdita zato, ker se je Marija Terezija nekaterikrat sklicávala nánja, toda njiju vsebine nisem mogel zvédeti.

Pošta po skoro vseh avstrijskih deželah pa je bila še takrat v rokah rodovine Thurn-Taxisove, ki je v kratkem času neizmerno obogetela. Čimbolj pa so se topile vse avstrijske dežele v jedno državno celoto ter se prestrájale po vzgledu drugih nemških zémelj samostalna država v velikem nemškem cesarstvu, tembolj so čutili habsburški knezi pomen in veljavo poštno. Trudili so se mnogo, da bi jo dobili v svoje roke, in to iz političnih in gospodarskih ozirov. Po takozvani »nótranji Avstriji,« kamor je spadala tudi Kranjska, bila je pošta sicer v oblasti habsburških knezov, ne pa tudi po drugih deželah, n. pr. na Češkem. A že v nótranji Avstriji so se Habsburžanje naučili spoznavati veliko politično vrednost pošte, razven tega pa so tudi spoznali, da je pošta jako obilat studenec bogatih dohodkov za državno blagajnico. Napeli so torej vse žile, da jo dobé v svojo oblast, ali rodovina Thurn-Taxisova je ni dala rada iz rók. Vender se je cesarju Matiji l. 1615. posrečilo vsaj tóliko, da je dal Lamoral Taxis od sebe zagotovilo, po katerem bode odslej avstrijska pošta ločena od državne nemške, kar se tiče njenega oskrbovanja, dohodkov samih pa Lamoral ni hotel dati iz rók.

Pozneje je prešel avstrijski poštni erar l. 1627. najbrž zaradi homatij tridesetletne vojske v roke grofovske rodovine Paar, in od tega je kupil cesar Karol VI. za drag denar, za 90.000 goldinarjev, vrhu tega pak ji je plačeval še letne obresti od ravno tólicegega kapitala.

Ta pridobitev je bila za Habsburžane nepreceníve vrednosti; na nobeno stran ovirani so Habsburžanje uredili lahko pošto prav po svoje. Za njen razvitek sta si pridobila Marija Terezija in njen slavni sin Jožef II. nesmrtnih zaslug. Res je, da sta izdala mnogo ukazov, ki se nam zdé zdaj jako tesnosrčni, vender pak sta ukazala marsikaj, kar je še dandanes veljavno. Ko je Jožef II. umiral, bila je avstrijska pošta v glavnih svojih potezah že skoraj takó urejena, kakor je v naših dnéh.

Ta razvitek se dá zasledovati po obilih dvórnih dekretih, re-skriptih, patentih, generalijih itd., ki sta jih izdajala ta dva sloveča vladarja. Ko sem preiskaval stare listine v grádu gosp. viteza Fichtenaua na Strugi, naletel sem slučajno na lepó urejeno zbirko po-

štnih dekretov Marije Terezije in Jožefa II. Vseh je 154. Prepričan sem, da je popolna in da ne manjka ni jednega dekreta, ki sta jih izdajala imenovana vladarja; prvi je z l. 1745., zadnji z l. 1789. Gospod vitez Fichtenau mi jih je prepustil v prosto porabo; za to prijaznost njegovo mu izrekam na tem mestu prisrčno zahvalo. Na podlagi teh dekretov in nekaterih listin, ki so shranjene v arhivu novomeškem, izkušal bom sestaviti kolikor mogoče jasno sliko kranjske pošte do l. 1813., kadar so izgnali Francoze s Kranjskega.

Za poštni promet najvažnejše so pač ceste; po njih se je moralo ravnati tudi vse poštno razmerje. Odkar je zarasla trava mojsterski izdelane rimske ceste, brigal se ni svet ves srednji vek in še ne koliko stoletij novega veka za ceste. Vozili so se ljudje, kakor so vedeli in znali. Korist dobrih cest sta spoznala na Avstrijskem šele Karol VI. in slavna njegova hči Marija Terezija. Avstrija je bila preprežena z obilimi in dobrimi cestami. Meni so tu na misli le poštno ceste, to se pravi take, po katerih se je pomikala pošta. Bile so ravno tiste kakor za Valvasorja. Velika poštna cesta je držala od Vranskega preko Ljubljane v Trst in Gorico, mala pa iz Karlovca preko Ljubljane in Kranja do Podkórena in čez kórenski prélaz v Beljak. Pri Kranji je pritekla vánjo čez Ljubelj iz Celovca preko Tržiča velika poštna cesta z Górenjega Štajerskega in Koroškega. Med malo in veliko poštno cesto je bil razloček le ta, da na malo cesto niso prihajali tekáči (Curiere).

V primeri z današnjimi so bile te ceste jako slabé, kajti Marija Terezija je postilijonom dovolila, da smejo, ko bi bile ceste le pre-slábe, s poštnim vozom zavoziti tudi na postranska pota, na jéže (Raine), dà, če bi bila sila, podreti smejo celó pregraje ter zavoziti na njive in travnike.¹⁾ Nekemu gimnazijcu, ki se je po pošti peljal v Novo Mesto, odnesla je na poti povódenj vso obleko in mu izpričevalo také premočila, da ga ni bilo mogoče še čitati.²⁾ Potovanje po takóvih cestah torej ni bilo posebno prijetno.

Po takšnih poštnih cestah so prevažali pisma, blagó in potnike.

Pisma so spečavali na razne načine; največ jih je zvédla »Ordinari-Post«, pošta, ki je prihajala o določenih dnevih.

Že za prve dóbe vladanjá Marije Terezije je bil prihod in odhod te redne pošte jako natančen. Že takrat je vpisaval poštar v posebno knjižico, ki jo je dajal postilijonu s seboj, kdaj ga je odposlal. Na prvo postajo prišedši je vpisal óndotni poštar, kdaj je postilijon došel.

¹⁾ Patent v. 16. XII. 1748.

²⁾ Arhiv novomeške gimnazije.

Za vsako zamudo je bil kaznovan v novcih, vendar če se je le prevečkrat zamujal na poti, dal ga je njegov poštar iz službe. Toda po kolikokrat v tednu so prihajale te redne pošte po različnih kranjskih poštah, tega ne vém povedati.

Šele od 15. dné majnika l. 1784. dalje je hodila iz Nemškega Gradca preko Ljubljane v Trst vsak dan, po drugih poštnih cestah pa največ po dvakrat ali po trikrat v tednu. Za prvih lét Marije Terezije so pisma prenašali jezdec, ali takozvana »reitende Ordinari-Post«, pozneje pa so jih tudi vozili. To je bila: »fahrende Ordinari-Post«.

Peš-pošta je popolnoma izginila s cestâ. Bil je velik napredek, da so se morala pisma spečavati le na kónjih. Cesarica je to strogo ukazala, celó ostró pa je prepovedala poštarjem oddajati pisma »prilichno«, to se pravi, potom ali trgovcem ali znanim potnikom, ki jih je vodila pot do bližnje poštarne postaje. Prej se je to pač večkrat dogajalo, sicer bi bila cesaričina takó stroga prepóved nepotrebna.

Poleg ježne pošte se je pomikala tudi vožna pošta, ki pa ni vzprejemala nič družega, nego pisma in lahke zavitke, največ po pet funtov težke. Dolgo časa na táko vožno pošto ni smel sédati noben potnik in to najbrž iz dveh vzrokov: prvič zaradi varnosti, kajti potnik bi utegnil postilijona na samem napasti in pošti ugrabiti pisma in pošiljatve; drugič pa zaradi preslabih cestâ. Saj dostikrat samó s pismi in z lahkimi zavitki obloženi voz ni mogel dalje, kakó šele, ko bi naložili potnika na voz! Cesar Jožef II. dovolil je šele l. 1789.,¹⁾ da sme na »Ordinari-Post« prisésti po jeden potnik, toda samo jeden, ki pa mora zaradi tega na svoje troške dati pripreči v »Ordinari-Post« še jednega konja. Vrhu tega se je moral takšen potnik izkazati kdo je, če je zanesljiva in znana oseba, katere se pošti ni treba bati. Pa še na vsaki poštni postaji ni mogel sésti na »Ordinari-Post«, ampak samó na véliki postaji, na Kranjskem torej jedino v Ljubljani, kjer se je moral izkazati pri poštnem predstojniku; pa tudi izstopiti ni smel, kjer si bodi; nikakor ne na kakšni mali, ampak samó na véliki postaji.

Pismom se je godila kaj slaba, naj so jih že spečavali na vozéh, ali jih prenašali poštni jezdec. Še l. 1786. izrekel je cesar Jožef II., da nobeden poštar ni zavezan imeti pokrit voz. Pisma so se torej vozila na odkritih vozéh; trpela pa so še več óna, katera so izročali jezdecem; če jih je ujela plóha, premočilo se je vse, kar so jim naložili v torbo in kar posnemam iz dvórnega dekreta s 23. dné avgusta l. 1784.: »Da schon öftere Beschwerden vorgekommen sind, dass die Postfelleisen gegen das Regenwetter nicht genugsam versichert wären,

¹⁾ Patent 24. XII. 1789

und daher die darin befindlichen Paquete und Briefschaften öfters ganz durchnässt und beschädigt eintreffen, so ist sämtlichen Post-ämtern noch einmal auf das schärfste einzubinden, dass sie das Ordinarifelleisen mit Kotzen, Decken oder in deren Ermangelung mit Heu oder Stroh gegen das Regenwetter wohl verwahren«.

Komur se je mudilo in kdor ni utegnil čakati, da odvéde redna pošta njegovo pismo dalje, kar se je godilo zlasti v taci krajih, kjer je pošta odhajala le vsak teden ali le po dvakrat v tednu, pomagal si je lahko s štafeto, to je, z nalašč naročenim poštним jezdecem. Poštarji so morali imeti namreč za redno pošto in za štafete vedno pripravljene konje. To število se je ravnalo po važnosti ondotnega kraja in po živahnosti njegovega prometa; zatorej tudi poštarjem cesarsko oblastvo ni določevalo števila kónj, ampak je prepuščalo to njih presodbi. Kolikor več je odposlal kakšen poštar štafet, toliko večji je bil zaslužek njegov, zato se je vsak pobrinil, da mu ni nikoli primanjkovalo kónj.

Po tej redni ali »Ordinari« pošti, ki je prihajala in odhajala o natančno določenih časih, pošiljali so pisma ali na kónjih ali pa tudi na vozéh. Le izjemno, in še to le proti koncu minulega stoletja, smel je na takšen poštni voz sésti kakov posamezen potnik. Za to redno pošto in za štafete je moral imeti poštar vedno pripravljene konje, a poleg njih najmenj še po šest drugih in po dva vozá = Kaleschen, ki pa nista imela strehe. Na teh vozéh so prevažali potnike in njih prtljago. Zaprézali so le, če je prišel kakšen potnik. Dostikrat po več dñij ni bilo nikogar, dosti dñij pa se jih je oglasilo po več na jedenkrat. Poštar je moral skrbeti, da jih je odpravil dalje. To pa je bilo časih káj težavno, kajti odličnjaki se niso zadovoljevali z navadnim številom kónj v poštñem vozu; navadno število dvéh kónj ni bilo primerno njih stánu. Pred menoj leží zapisnik vseh potnikov, ki jih je odvédel novomeški poštar tekom sedmih let na bližnje poštne postaje. Skromni ljudje so dali zaprézati v poštñi voz samó po jednega konja, vender se je zgodilo to le jako redkokrat; poštarji so imeli namreč tem večji zaslužek, čim več kónj so mogli uprézati. Novomeški poštar je odpravil tekom sedmih let samó tri potnike z jednim konjem v Trébnje. Poštño ravnateljstvo je prepuščalo namreč poštarjem samim, naj oní določujejo, po koliko kónj je treba uprézati. Kolikor več je imel kdo prtljage, tem več kónj je moral najeti in sevéda tudi tem več plačati. Nad štirideset do šestdeset funtov prtljage ni smel imeti noben potnik, če pa jo je imel, moral je pripraviti še po jednega ali po več kónj.

Najbolj se je oveselil poštar kaccga bogatega plemenitaža. Baron Tauffrer se je vozil vedno s štirimi konji in z dvema postiljonoma,

grof Turjaški s šestimi; deželni guvernêr in véliki glavár nemškega reda jih je dal upreči celó po osem. Najbolj bahačasta potnika pa, ki sta se kdaj vozila po cestah dolenskih, bila sta francoska generala Merlin in d'Espagne; peljati sta se dala l. 1805., ko so bili Francozje drugič na Kranjskem, iz Novega Mesta v Otočec, kamor je komaj dvé uri hodá, z osemnajstimi kónji ter plačala za tó 27 gld. Če je stopilo po več taciñ odličnih potnikov zajedno v poštni urad, bil je poštar pač v veliki zadregi. Iz nje mu je pomagala cesarska vlada, ki je velela, da so o taciñ prilikah kmetje v okolici dolžni, sevêda proti plačilu, posojati poštarju svoje konje. Če so se branili, silile so jih k temu gosposke, ki so jih poštarji vselej radi poklicali na pomoč, kajti odtrgati so smeli kmetom po 6 krajcarjev njih zaslužka od vsacega konja. Časih se je pa vender pripetilo, da ni bilo nikakor mogoče dobiti kónj; takrat so morali potniki ali čakati, ali se pa odpeljati s tóliko konji, kolikor jih je mogel poštar takrat dobiti. Cesarica je zažugala óstro kazen tistim potnikom, ki bi poštarja óstevali in ga obkladali z grdimi príimki.

Poštarski pôsel je bil tačas dostikrat kàj neprijeten. Iz raznih dekretov Marije Terezije in Jožefa II. smeti nam je sklepati, da so prihajali na pošto dostikrat zeló robati ljudje; treba je bilo cesarskemu oblastvu učiti jih spodobnega vedênja. Patent s 27. dné avgusta l. 1750. razkriva nam kàj mično sliko njih grdih razvad. Grozili so se poštnim uradnikom in hlapcem ali jih celó pretépali, dà, tekla je časih še kri. Takih potnikov je vélel cesarski patent ne vzprejemati na poštni voz; če pa je prišlo do prepira med postiljoni in potniki med vožnjo, smeli so jih celó na tla posaditi. Dostikrat se je vnel prepir in tepež, ker so potniki hoteli po sili vzeti konje iz hleva. O taciñ prilikah so morale gosposke prihajati poštarjem na pomoč, če pa tega niso hotele storiti, morale so poštarjem povrniti vso storjeno jim škodo, vrhu tega pa so še samé zapadle kazni. Rogoviležem potnikom je zapretilo cesarsko oblastvo kazen v blágu do 100 gld.; če pa je niso zmogli, kaznovalo jih je z zapórom ali s šibami.

Mnogi potniki so imeli s seboj strežaje, po največ so bili to pač plemenitaži, njih strežaji so sedeli na kozlu póleg postiljona ter udrihali sedaj po konjih, sedaj (kakor za izpremembo) pa tudi po postiljonih. Zató je cesarica izdala ukaz: »Es wird scharf verboten, dass kein Reisender dem Bedienten auf dem Kutschersitz einige Peitschen oder Stöck verstatten solle«. Dokler potnik ni biča oddal, ni ga bilo treba poštarju dalje peljati, a marsikdo ga je skril in ga izvlekel šele na poti; postiljon je smel sredi ceste konje izpreči ter pustiti potnika na cedilu.

Mnogo sitnosti je delala poštarjem še neka druga razvada potnikov. Na zadnji postaji pred stolnimi mesti so ti pošiljali jednega svojih hlapcev s konjem naprej, da jim je preskrbel stanovanje, sami pa so prihajali šele po 4 in 5 ur pozneje za njimi. Naprej poslani konji so bili zaradi tega časih po vse dopoldne ali popoldne brez krme in pijače in so trpeli mnogo škode. Uboga živina je na poštnih cestah mnogo prebila. Potniki so drevili najete konje takó, da dostikrat niso bili več za rabo. Ker so se konji takó težko na pósodo dobivali, gnal je potnik, ki se mu je posrečilo najeti konja, ubogo živinče po več postaj daleč in takó dolgo, dokler je moglo kljuse podkvé dvigati. Največ so jih pregnali dvorni kurirji in pa imenitni potniki v cesarski službi. Zaradi prehude gónje je poginilo ali se vsaj poškodovalo tóliko poštnih kónj, da so izdali iz cesarske pisarne posebno merilo, kakó se je ravnati v tacih slučajih. »Vselej, ko se pri dvórnem potovanji (Hofreise) ponesreči kak konj, naznani naj se to takoj; preišče naj se, kakó se je to zgodilo, koliko je bil konj star in koliko vreden. Zasliši naj se ondotni poštar, postiljon in konjedérec, je li poginil konj takoj na mestu ali vsaj 24 ur pozneje in dokaže naj se, da ga v tem ni nihče več rabil. Izreče naj se, je li žival nerabna v občé ali pa samó za pošto in potem naj se določi odškodnina.¹⁾

Da v tacem razmerji poštarjevo življenje ni bilo najprijetnejše, tega ni treba še posebej zatrjevati, cesarska vlada je zaradi tega odškodovala poštarje za njih težavni posel z marsikatero milostjo. Bili so neposredno nji podrejeni. Znano je, da so imeli v tedanjih časih graščáki, škofje, opatje in drugi veleposestniki sódna pravico nad vsemi, na njih zemljišči živečimi ljudmi. Poštarka je cesarsko oblastvo izvzelo iz te pravice. Če je stala poštarjeva hiša na zemljišči katerega teh mogotcev, plačevati mu je moral sicer poštar zemljiški davek, sicer pak je bil prost vseh drugih tež, katerih pojedine so bile prav hude, posebno pa tlaka. Le-té je cesarica Marija Terezija poštarje popolnoma oprostila dobro vedóča, da bi bili hudomušni veleposetniki zahtevali tlako s kónji ravno o takem času, ko bi jih poštarji najbolj potrebovali. Velela je dalje, da ni smeti delati poštarjem težav pri nakupovanji hiš in hlevov za poštné potrebe. Prosti so bili tudi vojaške nastanitve (Militäreinquantierung), prosti celó nekaterih davkov, ki jih je moral plačevati vsak drug človek. Cesarica je dejala: »Poštari nosijo že dovolj težko državno butaro, težjo kakor marsikateri drugi, po nóči in po dnevi, o vojski in o ~~maru~~ morajo biti pripravljeni, da ustrezajo temu, kar zahteva od njih najvišje oblastvo«. Zató so tudi

¹⁾ Patent z 20. XII. 1782.

poštne hlapce oprostili vojaščine, potem ko so uvedli obči vojaški nábor.

Siten, pravimo, bil je poštarjev pôsel, ali tudi potnikom so tesnosrčni gospodarstveni nazori tedanjega časa grenili potovanje. Vlada se je postavila namreč na stališče, da ji mora pošta nositi kolikor môči velik dobiček. Zabraniti se je trudila, da bi se potniki, ki niso imeli svojih kónj in svojih vóz, ne vozili z navadnimi vozniki, ampak po pošti. Izdajala je za voznike take ukaze, da se jim potnik ni mogel izogniti, če je hotel prijetno potovati — sevéda »prijetno« po nazorih tedanjega časa. Navadni voznik je smel sicer potnika vzprejeti na svoj voz, toda ta voz ni smel biti pokrit niti z usnjem niti z lesom, največ takozvani »Zeiselwagen«, pokrit s štorjo in brez prikladnega sédeža. Celó strogo pa je bil prepovedan poštni rog (Posthorn). Bržkone je bilo potovanje na pošti, ker je bilo dragó, na posebno dobrem glásu. S pošto so potovali ljudje, ki so se lahko pokazali, sicer nam je nedoumno, zakaj so se vozili s pošto n. pr. grof Turjaški, ali véliki mojster nemškega reda, ali celó óna dva francoska generala Merlin in d'Es-pagne. Pa še nekaj me napotuje na to misel. Odličnjaki, recimo, plemenitaži, obešali so, kadar so se kam vozili v svojem vozu, kočijažem radi poštni rog okoli vratú, pač zató, da se je zdelo, kakor bi potovali s pošto. Marija Terezija in Jožef II. prepovedovala sta to razvado obilokrat, ali prepovedati je nista mogla; poštni rog je bil preveč priljubljen. Sevéda so ga ostró kaznovali, kogar so zasačili, posebno ostró navadnega voznika, krčmarja ali meščana, ki je takó »po poštarstvo« peljal gospoda svojega. »Bei dem Vernehmen, dass fast alle Standespersonen sich des Posthorns ungescheut gebrauchen, auch sogar. wenn sie Bauernpferde aufnehmen, den Knechten das Posthorn sammt der Schnur geben und solches aller Orten blasen lassen, wird die Führung des Posthorns dem hohen und niedern Adel auf das nachdrucklichste verboten.«

Le po postranskih cestah, koder se cesarska pošta ni vozila, smel je voznik voziti kakega potnika; takoj pa, ko se je pripeljal na poštno cesto, jenjala je zánj ta pravica; na prvi poštni postaji ga je moral oddati cesarski pošti. Voznikom s potniki je bila poštna cesta prepovedana in dovoljena le v tem slučaju, če je peljal potnika najmenj šest poštnih postaj, to je dvanajst milj daleč, a na tem poti ni smel niti kónj prepreči, niti potnika oddati kakemu znanemu vozniku, da ga je peljal dalje. Če so ja pri tem sleparjenji zasačili, kaznovali so oba, voznika in potnika.

Kaj pak je poštni urad hotel s tem doseči? Hotel je prisiliti potnike, da se vozijo po pošti, kajti dvanajst milj daleč niso mogli jedni in isti konji takó hitro priti, kakor poštni, ki so jih na vsaki pošti premenili. Če se je pripeljal potnik z najetimi konji na kako poštno postajo, pa se ni vozil na ta način še šest postaj, smel ga ni poštar dalje odvesti, kajti vsak potnik se je moral izkazati z lističem glavnega poštnega urada, kje in kakó dolgo je potoval. Smel ni storiti ni tega, da bi si bil najel navaden voz in popustil pošto, če mu je prepočasi vozila ali mu sicer ni ugajalo še dalje voziti se ž njo. Pošto je smel popustiti le takrat, če se je ustavila v kaceem kraji za cele tri dni. Tóliko neusmiljeni torej cesarski ukazi vender niso bili, da bi bili potnika silili čakati cele tri dni, da odrine pošta zopet dalje. Šele l. 1782. pak je bilo potnikom dovoljeno stopiti s poštnega voza in si najeti kacega družega, kadar bi se jim zljubilo.

Najostreje je bilo voznikom prepovedano uprézati na poštni cesti svoje konje takim potnikom, pred katerimi so jezdili hlapci. To so bili imoviti ljudje, torej taki, od katerih je cesarska pošta pričakovala dobrega zaslužka.

Celó konja za ježo na poštni cesti ni smel posoditi nihče. Če je jezdil kdo na najetem konji mimo poštne postaje, smel ga je poštar ustaviti ter mu vzeti konja, smel ga mu je celó vzeti, če ga je zasačil na postranski cesti, na katero se je potnik zavil, da bi se ognil poštne postaje in s tem tudi pretéče mu nevarnosti in kazni. Graščákom in gosposkam tistega kraja pa je bilo ukazano, naj podpirajo v tem poštarje z vsemi svojimi močmi.

Pri prevažanju blagá se je takisto bal poštni urad, da ga utegnejo vozniki oškodovati, zató je tudi v tem oziru izdal l. 1749. tesnosrčni ukaz, naj ne vzprejme noben voznik ter ne pelje dalje kakega zavitka, škatlje, zaboja itd., ki bi tehtal menj nego osem funtov; če ga zasačijo, plačal bode 100 gld. kazni; leto za tem se je omejila ta teža celó na dvajset funtov. Le težje stvari so smeli vozniki odslej prevažati, če niso hoteli zapasti kazni.

(Konec prihodnjíc.)

V svet.

Spisal dr. Ahasverus.

II.

Stopivši v svet ne pozabi, da je svet neskončen labirint, kjer nasilnik Minotaver požira neoprézneke, katerim ni ljubica Arijadna bistra opreznost. Da se v svetu ne izgubiš in ne pogubiš, bodi povsodi in vselej oprezen. Premisli vsakateri korak, ki ga storiš, oglej si vsakatero stopinjo, kam stopiš, da ne izpodrkaeš, ali se nad podvrženo ti paklico ne spotakneš in ne padeš. Za to opreznost pa je spet potrebno, da opazuješ in proučuješ kar najnatančneje značaj, mišljenje in delovanje, kreposti in slabosti ljudi, s katerimi ti je kaj opravka, ker le po takšnem spoznavanju in spoznanju moreš občevati ž njimi varno ter ne v škodo svojo. Človeku, katerega ne poznaš dobro, nikoli mnogo ne zaupaj, in bodisi kdorkoli, naj te v tem ne moti ni stan, ni sijajno ime, ni družbinsko stališče, ni vabljava prijava nepoznanih ljudi. V svetu vse hiti in teka za svojo koristjo; večina pa je brezvéstno sebična; ne uvažuje, kakó bi se pošteno okoristila, temveč poslužuje se v svrhu svojo vsakaterih pomočkov. Ako vidi, da ji moreš biti na korist, bode ti hlinila spoštovanje, prijateljstvo, ljubezen; toda bridko se bodeš kesal, če nisi spoznal sebičnih namenov in neoprezno, zvestosrčno zaupal lepemu videzu.

Mlademu, neizkušnemu človeku, ki prvič stopi v svet, nevarne so posebno družbe »letéčih« prijateljev in takoimenovanih »sijajnih« krogov; v prvih, ako ni oprézen, populi se mu do dobra perje, v drugih pa, če ni previden, naštuli se kakor Ezopova sraka. Perje tedaj pušča tu in tam — za škodo povrhu pa dobí še zasmehovalno pomilovanje. Vender, ko te opozarjam na nevarnost takšnih družeb, nikakor ti ne svetujem, da bi ne hodil v nje; nasprotno — jaz menim, da mlad človek, ki je že goden za svet, zahajaj v vsakatero družbo, toda vselej s potrebno opréznostjo ter z odločno krepko voljo, povsodi iskat poštene koristi, t. j. tam bistro in razumno opazovat ljudi in dogodke ter proučevat in spoznavat dejansko in navidezno razmerje, resnico in laž, čednost in grešnost, krepkost in spačenost, poštenost in licemérstvo, veljavo in puhlost, modrost in bedaštvo — da si po takšnem opazovanju popolnuje omiko in oliko in se oduševlja za vse, kar je dobrega in resničnega, čednostnega in veljavnega, a nasproti da se váruje surovosti in laži, spačenosti in nepoštenosti, puhlosti in brezpametnosti.

Z namenom, da se takó okoristiš, zahajaj v družbe kolikor le moreš; ako pa imaš kdáj družeb na izbero, izbiraj si vselej najboljšo, katera ti more biti v največji prid; toda kadar v družbi ne nahajaš nobene koristi, ne hodi v njo — tedaj bodi sam sebi najkoristnejši družnik!

Pri tem pa, ko ti najgorkeje na srce polagam opréznost pri vsakem koraku v življenji, premišljenost pri vsakem početji, rotim te ravno takó, da se vselej váruješ pogubnih slabostij: bojazljivosti in neodločnosti. Pravi mož se mora védeti za potrebno početje kar najbrže pametno odločiti in potem moško, srčno zvršiti početje svoje. Kdor namene svoje neodločno premecáva in, kar je bojzavno započel, nezaupno opravlja, nikoli ne doseže prave svrhe in nikdar ne bode zadovoljen z delom in trudom svojim.

Vse življenje je neprestan, trd, neusmiljen bój. Za zmago v bóji pa ne zadoščujejo gole moči, v tem je treba voditelja razumnega poguma. — Brez poguma, brez prave srčnosti in pravega zaupanja v svoje moči ni zmage; brez zmage pa ni nobenega uspeha, nobenega dobitka: to je večni zakon, pisan v knjigi vse prirode. —

Dà, prijatelj mladi, kakor sem ti že pravil, da je za izdatne uspehe v svetu brezuvétno potrebna trda, jeklena, vztrajna volja, takó ti le z drugimi besedami ponavljam, da mnogo poguma, ki je izraz krepke volje, in mnogo poštene brezozirnosti potrebujemo — mi Slovenci. Mi Slovenci, mehkega srca, mehke volje, nežnega poguma — vzgojeni v skromnosti, v pohlevnosti in ponižnosti, prave krotke ovce za strižo vsakaterim pastirjem — mi, vajeni óne pobožnosti, ki je pripravljena sovražniku, kateri nas udari na levo lice, ponuditi še desno — mi Slovenci potrebujemo še mnogo mnogo poguma, prej negoli bodemo pravi možje ter uspešni v odlokih svojih in napórih.

Kdor hoče živeti častno, živeti mora pogumno; vse drugo življenje je nevredno životárjenje. Bódri in krêpi si torej, preljuba mladina slovenska, pravi pogum za življenje! Kvišku srce in glavo, oduševljaj, osrčuj se na bój — na resni, trdi, neusmiljeni bój — pústi vse neslano jadikovanje o križih in nadlogah svetá — ne kúj, ne uvažuj nesrečnih »jóčnic«, pesmij in pesemc, katere obupno jočejo na nemilo usodo, na neizmerno zémeljsko gorjé! Takšna bolestna poezija, ki z resnično ali namišljeno boléstjo ljubkuje kakor histerična ženska s svojo boleznijo, takóva te ne mámi, zasmehuj jo! — Ali kakšen prid prinašajo takšni bolestni, sentimentalni pesniški proizvodi, ki že mehko voljo mladini še bolj mehčajo, brez njih že slabo zaupanje v samega sebe še bolj slabé, namesto rezkega poguma poveličujejo puhli obup, ki k radostnemu

bóju ne vzpodbujajo, temveč namesto zmage in veselja oznanjujejo propast in žalost! — Zatorej pa vi pravi pesniki, katerim je Bog dal srčnega petja dar, oduševljajte mladino na resno, nádepolno delo, bodrite ji pogum v neizogibnem, težavnem bóji, kažite ji gotovo in srečno zmago, plačilo za pošteni trud in težave — bodite blagi precoci blažje, lepše, srečnejše bodočnosti — bodite ji razumni, pogumni voditelji v obljubljeni deželi!

III.

Opozoril sem te, prijatelj mladi, naj te, kar se tiče opréznosti, nikoli ne moti ni stan, ni dostojanstvo, ni sijajno ime, družbinsko ali gmotno stališče, ni zaupna pozunanost kateregakoli človeka; sicer pa je uprav v teh odnošajih sila mnogo krivih, škodljivih, že zastarelo globoko ukoreninjenih napačnih nazorov, kateri neizkušeno mladino zavájajo radi na krive poti.

Vsakateri stan ima posebne svoje kreposti in slabosti; ni ga stanú v katerem bi se ne nahajali blagi, pošteni, kakor zlató čisti značaji — zajedno pa tudi hudôbe, lopovi in hinavske, licemérske spake. Išči torej človeka vselej le v samem človeku, v osebni njegoví veljavi, nikoli ne v razmerji, v katerem živí, bodisi po sreči ali nesreči brez svojih zaslug ali krivd.

V preprostih, skromnih, takozvanih neomikanih plebejskih slojih in krogih nahajaš, véruj mi, pogostoma več resnično plemenitih duš, negoli med staro diplomovanimi plemenitaži — in takó mnogokrat med ljudmi, ki nič ne poznajo rimsko-katoliške dogmatike ter se štejejo za slabovérce, več pravih krščanskih čednostij, nego med dotičnimi doktorji, ako so tudi z mitrami posvečeni. — Kar se tiče družbovanja v občé, imej pravilo: ne sili, ne nudi se nikoli nobeni družbi; hòdi v takšne, kamor te radi vabijo in te štejejo za ravnopravnega družnika. Pravi mož, ki si je v svésti veljave svoje, nikoli in nikjer ne moléduje ali ne berači za kakšno milost; povsodi, kjer mu treba, zahteva le pravico svojo, odklanja pa vse, kar bi se mu »milostivo« ponujalo ali »milostivo« pokloniti hotelo.

Vselej so pomilovanja in — zaničevanja vredni óni slaboumni plebejci, ki ne, da bi se družili z odličnjaki svoje vrste, temveč tišče v aristokratske družbe misléči, da se jim veljava ali uglednost povišuje po naslovih in stopinjah, na katerih stojé dotični aristokratje, kateri jih blagoizvolé »milostivo« vzprejemati v svoje družbe.

Ker so se v novejši dóbi nekateri aristokratje začeli tudi z nami plebejci Slovenci pečati in »premilostivo« se »zanimati« za nas in ker,

torej tudi ti, prijatelj mladi, prideš ž njimi posredno ali neposredno v dotiko, hočem ti nekoliko omeniti, kakšno mnenje sem jaz po mnogoletnem občevanji z aristokrati dobil o aristokratih.

Predno začenjam, moram omeniti, da naših v novi dóbi ustvarjenih plemenitažev še nikakor ne prištevam aristokratski kasti, govoril bom le o staropergamentnih modrokrvcih.

V modernih državah, kjer bi imeli biti enakopravni vsi pošteni državljani, kjer so vitezi brez viteštva, baroni brez baronij, grofje brez grofij, knezi brez kneževin, ondukaj so vsi takšni naslovi — prav smešna anomalija. Človeku je ipak prirojena neka častiželjnost, takó da se večina ljudij želi od drugih na kakeršenkoli način odlikovati; vsakdo po svojem čutenji in mišljenji, prav po svojem nagonu. Res blágo, plemenito in odlično nadarjene osebe se želé odlikovati po odličnem, izdatnem delovanji v blaginjo in slavo národa svojega, domovine, države ali vsega človeštva; — vsakateri poštenjak se trudi, da pósle svoje opravlja vestno na občo zadovoljnost in pohvalo; — kdor pa nima zmožnosti ali volje iskati si odlike v resnični veljavi, šopiri se ali z lépo obleko in lišpom, ali z bogato — kakor tudi ubožno — sijajnostjo — ali nabira in loví vsakaterih častnih naslovov in redov — ali se košati s podedovanim starim svojim plemstvom, kakor bogatinov sin z imetjem, katero mu je nakopičil oče.

Po razsodu zdravega razuma je podedovano plemstvo brez svojih plemenitih svojstev in zaslug pač nepriródna odlika; historični razvoj državnega življenja in posebno človeško častiljubje ali odlikovanje-ljubje mu ipak daje velik, dasi nikakor ne upravičen pomen.

V monarhijskih državah je aristokracija potrebna dekoracija prestolu; — rekel bi nekako takó kakor gledališču kulise, ali vzvišenim kipom dekorativni, alegorijski podstavki. Monarh je glava državi, vzvišen nad vse podanike, izvór vsi sijajnosti. Njegova vzvišenost, blesk prestola njegovega se tóliko bolj povečuje, kolikor vzvišenejši so razni podstavki v raznih slojih. Čim bliže pa so ti podstavki prestolu, za tem častnejše se štejejo — in v državah, kjer niso vsi državljani enakopravni, ima vsakateri več ali menj povzvišeni sloj podrejene mu sloje za prosto podstavo vzvišenosti svoje, kar provzročuje nizdolu večje in večje tlačenje. Sicer pa — ali so v kateri državi državljani enakopravni? Nikakor ne!

Bistvo, obstanek in vidni izraz svoboščin je aristokracija. Dragi mladi prijatelj moj, ravnopravnost je prekrasen ideal, za kateri se plebejci oduševljamo, toda nikjer utelešenega ne nahajamo. — Ako

bi aristokracija res sama-po-sebi bila kakšna vrsta boljših ljudi bodi-si v duševnem ali telesnem oziru, gotovo bi ji nikdo ne smel oporekati ali oponašati za večjo veljavo večjih pravic, ker to je uméno samó ob sebi, da kar več velja, ima vselej v razmerji k menj veljavnim stvarém prednost, takó n. pr. zlató pred srebrom, srebro pred svincem, svinec pred ilom; — vender vprašanje je drugo: je li res moderna aristokracija boljša vrsta ljudi, ima li ona res sama-po-sebi večjo veljavo nego plebejska ruda — in sicer še po stopenih, kakor se vzvišuje nad prosti národ, ali je njena veljavnost le gola historična moda, sijajna navideznost in nadutost -- sama ob sebi le puhlost in ničevost?

Aristokracija se čuti izvoljeno izmed človeštva in povzvišeno nad druge ljudi, ki niso aristokratske krvi ter nimajo plemenitaških grbov in naslovov. Na kastno svojo odličnost je aristokracija brezkrajno ponosna; ta ponos jo sicer vzdržuje — pa tudi pogublja; iz njega izvira takó njena krepost kakor njena puhlost, tu njena veljava, tam njena ničevost — uprav kakor nanaša razmerje. Kadar imaš z aristokratom opraviti, bodisi vselej v svésti, da te smatra za inferijorno mu bitje. Aristokrat pa je prepričan, da ti izkazuje milost, če občuje s teboj, da te obséva lesk njegove kastne odličnosti — kar sevéda si moraš šteti v čast. To kastno oholost znajo sicer nekateri aristokratje — posebno ubožnejši — po potrebah in razmerji bolj ali menj prikrivati, svojstvo pa je ipak vsem, do dobra zakriti je ne more nobeden. —

Največje zló, prava národna kuga pa je mnogobrojna kozmopolitična aristokracija — ta nima za národ, med katerim in od katerega živi, nobenega srca, nobenega čustva in nikakeršnega pojma za njegove svetinje in težnje. Národnost, národova zavést, národni jezik, národna omika, národni interesi — to so kozmopolitični aristokraciji povse nezmiselni pojmi, katerim se le pomilovalno posmejuje. —

Iz navedenih razlogov svetujem ti za praktično življenje: kadar ti je občiti z aristokrati, bodi oprézen! Bodi, kar je možno uljuden, toda nikoli se ne ponižuj! Bodi, kadar treba, celó brezoziren, odločen in rezák, če hočeš, da te spoštujejo. Ako si pohleven, skromen, bojazljiv, neokreten, nesamosvéstien — zaničevali te bo lo in teptali.

(Konec prihodnjič)

Spomini na okupacijo Bosne.

Ob nje desetletnici spisal Anton Svetek.

(Dalje.)

Druga slika v bitki je bil sivolasec, bošnjaški Srbin. Ta dobrovoljček je čutil prav neprijetno nasledke svoje lahkomišljenosti. Donašal nam je med bitko pravi Samarijan v méhu hladne pitne vode. Tudi meni je poslužil in jako sem mu bil hvaležen, da mi je ugasil žejo. Srčni starček se ni bal iti do prvih vrst bójne vrste, za zvižganje krógelj je imel gluha ušesa. Studenec, iz katerega je donašal vodo, vrel je za nami v precěj globoki dolini, ne daleč od kraja, na katerem so bile zdravniške priprave za ranjence.

Za nekaj časa ga privedó zvezanega trije vojaki. Prišedši do mene pade na kolena milo prosèč: »Gospodine! Ukaži, da me ovi askeri ne usmrtijo, jaču opet tirati dobro vodu.«

»Što si radil?« vprašam ga. »Za boga, ništa, šta bi h'telo biti Vam u štetu«, odgovori mi obupani starček. Podčastnik in načelnik straže mi potem povésta, da je polkovni zdravnik ujetniku preiskal žepe in pri njem našel tri 'fiške' (patrone) ter nekoliko starega smodnika zavitega v kósec platna. Zdravnik je smatral te reči za prepovédano nevarno orožje — saj se je nedavno prepovédalo Bošnjakom nositi orožje — ukazal starca ukleniti in drznega vstaša ali še celó nevarnega ogleduha tirati pred vojno sodišče.

»Mogoče«, mislim si, »da je starec zvita lisica, a res je tudi, da nam je v hudi žeji postrézal z dobro vodo, torej nam služil v prid. Napišem listič, na katerem potrdim, da sivolasec ves čas svojega bivanja med nami ni storil ničesar sumnjivega, da pa nam je vodo nosèč pripovedoval mnogo zanimivih rečij o sovražniku, kar sem, ako se zahteva, pripravljen osebno potrditi. Ta listič dam Bošnjaku, ki mi v znamenje hvaležnosti poljubi plaščni rób. Odvedó ga potem v glavno stanišče. Pozvèdel sem pozneje, da so siromaka stoprav po dolgotrajnem zapóru v Travniku izpustili.

Ob 4. uri popóldne, baš ko so jeli zbegani vstaši ostavljati bojišče, ko nastane velika gnéča ubežnikov na cesti proti trdnjavi, baš ko je treba našim četam z naglim streljánjem si zagotoviti lavoriko zmage, začne pohajati strelívo. Kakor drugim, ukaže se tudi meni, naj hitim k rezervni municijski koloni, kjer se mi izroči pet tovornih kónj in deset zabojev vojne municije. Municijo naložim na konje in

hajdi na bojišče, da jo razdelim vojakom. Krenil sem baš preko krajev, na katerih je razsajal malo prej najhujši bój!

Žalostni prizori se mi pokažejo tu v tožni resnobi. Tam vznak leži mlad vojniki krvaveč iz prsne rane, oči obrne parkrat proti nebu in po globokem vzdihljaji jih zopet zaprè za večno. Poleg njega je truplo podčastnikovo, kateremu je granáta odtrgala glavo. Nekoliko korakov dalje stoka vojak inteligentnega obraza, ranjen je v nogo in milo prosi, da bi ga kar najhitreje prenesli z bojišča, kajti zeló se bojí, da bi mu Turki v naskoku ne odrezali glave. Na nosilih nesó poročnika Črnéta. Ranjen je v trebuh. Tovariš me milo pogleda, globoko vzdihne in podá mi molčé roko v zadnje slovó.

Da dalje ne opisujem prežalostnih prizorov, hočem le omeniti, da me je obšla velika tožnost in da so se mi ranjenci smilili tem bolj, ker nisem imel nobenega krepíla zánje, niti hladilne vode ne. Stopati mi je bilo pa tudi urno. Skrajni čas je bil, da sem pripeljal novega strelíva. Nekateri vojaki so imeli že popolnoma prazne torbice. Sreča, da je bil sovražnik že takó okléščen, da je mogel misliti samó na to, kakó bi se rešil popolne pogube.

Kmalu se poleže divji hrup. Na grádu trdnjave v slovó počí orjaški top starodavne dóbe, da se razlega otlo grmenje daleč na okoli, na sredi bojišča pa pade debela bomba, katera se zarije globoko v zemljo, ne da bi bila koga poškovala.

Po bitki pri Jajci smo se zbirali do pozne noči. Pehótni polk šte. 53. posede trdnjavo, mi drugi pa se utaborimo pod njenim ozidjem. V bitki je bilo ranjenih, ubitih in ónih, katere smo pogrešali, nad 200 móž. Ujetih vstašev, med njimi mnogo turških nizamov, šteli smo okoli 600 móž. Ranjencev so iskali in nabirali po bojišči vso noč, potem jih prepeljali v bólnico v Jajci, mrtvece pa so drugi dan zagreblí prav tam, kjer so padli; v taboru niže mesta smo ostali dva dni.

Kakó Turka preslepí fanatizem, svedóči naj naslednji dogodek.

Po bitki drugega dné zjutraj, ob 8. uri je bilo, zmuza se drzen Turek vstaš, skozi gosto grmovje skrivaj, da ga niti pólske niti taborске straže ne zapazijo, prav blizu do šatorov, v vsaki roki z jednim samokresom. Hitro se ozrè po taboru in zapazivši šator glavnega staníšča, ustrelí tja zapóred iz samokresov.

Jedna kroglja ne pogodi, druga pa razdrobí pisársko orodje v šatoru in močno preplaši tam sedéčega častnika.

Zdajci nastane velika zmešnjava v taboru, ali bobnar tretje stotnije zgrabi prvo puško, ki mu je pri roki, pomeri in ustrelí Turka,

da se takoj mrtev zgrudi. Turek je bil mladenič kakih petindvajsetih let. Njegov oče se ni bal priti prosit dovoljenja, da sme sina sam zagrebsti! Zeló se je jezil, ali ne radi tega, da smo mu sina ubili, ampak da je bil sin premalo izurjen v streljánji.

Trdnjava Jajce, sezidana na podolgastem zaokrožnem holmci — odtod njeno ime — je mesto s 3.000 prebivalci. Na obódu za polovico obteka je potok Pliva, ki se na južni strani po precéj visokem slapu šumèč spušča v reko Vrbas. Delí se mesto v dva dela: v pravo trdnjavo ali grad na vrhu holmca, in v novo mesto, katero se je tekom časa sezidalo okoli gradú. Grad zapirajo močna, debela obzidja. V njem stojé poslopja, v katerih stanujejo samó Turki. V novem mestu na pobrezji in ob vznožji holmčevem je pa mnogo, gosto nakopičenih lesenih 'kučic' za kristjane. Trdnjava nima velikega pomena. Nadkriljujejo jo v obližji hribi, odkoder se dá s sedanjimi topovi brez truda porušiti vse obzidje.

Drugega dné po bitvi smo pohajali dosti po mestu in grádu. Ni mi treba praviti, da je tu kàj drugače, nego v Banjiluki ali Varcarovem. Puščoba pa je bila večja, ker je ljuti bòj preplašil meščane, da so malone vsi pobegnili in s saboj odvéli, kar se je dalo.

Dné 10. avgusta se napotimo dalje proti Travniku. Poročila o sovražniku nam niso razjasnila, kaj nameravajo storiti poraženi vstaši. Pozvédeli smo šele pozneje, da se na bégu niso mogli združiti o načrtu daljnega vojevanja. Nekateri so se nam hoteli zopet v bran postaviti takoj na »Karavli gori«, to je jeden dan hodá od Jajca. Drugi pa so zahtevali, da se vsi pomaknejo nazaj do Travnika, tam se ukrepé in nas napadejo. Ker ni bilo zloge, razidó se na vse strani svetá. Dejalo se je, da so se v bòj prisiljeni kristjani o tej priliki maščevali Turkom ter da so streljali nánje. Naše vojno poveljništvo je moralo slutiti novega napada že na Karavli gori; vsaj je bilo temu dokaz povelje, kakó postopati, da pridemo sovražniku, tam gori stoječemu, za hrbet. Napotili smo se tjá v dveh oddelkih. Večji oddelek je se pomikal po gladki cesti, a mi drugi njemu na levi smo plezali po visokem, gosto poraslem górskem grebénu. Dopóldne nam je povzročila gosta megla mnogo kvare. Po pečevji gori na vrh hriba v stari prales, kjer smo morali pogostoma drug drugemu pomagati, da je preplézal starodavna débbla po viharjih izruvanega drevja, izgréšili smo večkrat pot, in vrsta vojakov se je večkrat pretrgala. Ako bi trobárji nam ne naznanjali v jednomér s svojim signalom, takozvanim »Kirchenruf« (počasí) prave poti, zašló bi nas pač mnogo, in v tedanjih časih, Bog vé, kakšne smrti poginilo.

Dospevšim na góro Húm odkrije se nam na desni proti jugu lépa romantična okolica. V solnčnem svitu se lesketajo tisočere kapljice, viseče ob robcih na brstji zelenih jelk. Zeleni travniki posejani s pisanimi cveticami in po nekoliko zlato rmeno klasje obilega žita pokrivajo prostorne brdske golíne. Bistri studenci šumljajo in mnoge ptice pojó vesele pesmi.

Zamaknenemu v sebe se mi zdí človeško življenje na zemlji kàj čudno! Tu dôli svobodno rajsko veselje, tu góri meč po krvi hrepenèč! Ali je misliti več protislovja? Dà, prirodna krasota, plodovitost zemlje nista mogli dosihmal privabiti moslima v svoj naróčaj. Daleč, daleč po zelenem brdu zrè okó, ali zaman išče človeške nasélbine. Semtertja zapazi redki dim, ki znači cigansko gnézdo. Dozdeva se mi, da se razprostira pred mano veličastno človeško mrtvišče — nasledek turškega jarma in nestrpnosti njegove. Na Húmu počivamo jedno uro. Potem korakamo neprenehoma do Karavlje gore. Tja dospevši najdemo posadko dvanajsterih zaptijev.

Ti nam radostno pripovedujejo, kakó so prisopeli vstaši na góro in kakó hitro so zopet pobégnili, da bi jih mi ne zalézli. Zaptiji so nam služili na daljnem pohodu za kažipote, v Travniku za zvrševalce v policijskih stvaréh.

Karavljo goro za hrptom stopimo v dolino na ravno cesto in nočimo. Drugega dné, 11. avgusta, krenemo dalje. Na poti, akoprem se ni bilo prezeló bati sovražnega napada, korakamo prav pozorno in počasi naravnost proti mestu Travniku. Ob 11. uri dopóludne, ko se mestu približamo za pol ure hodá, ukaže nam vojvoda, da se ustavimo in pripravimo na bój, ako se nam mesto uprè. Razuméva se, da se to ni zgodilo. Toda slovesnega vzprejema, kakor v Banjiluki, nam tudi niso napravili meščanje, saj je Travnik pravo turško gnézdo v Bosni. Bil je nekdanj stólica bosenskega pašalika in morebiti takrat ličnejši. Mesto je sedaj blizu takó zanemarjeno in pustošno, kakor Varcar-Vakuf.

Pred našim prihodom so je zapustili mnogi Turki. Čudili pa smo se mnogobrojnemu številu Židov Španijolov, ki so v prazničnih črnih kaftanih nam prišli zunaj mesta naproti. Bilo jih je lépo krdelce pravih sladkáčev.

Razvrstili so se k različnim oddelkom naše vojske in z nami občevali takó prijateljsko, kakor bi se že poznali bogvédi koliko časa. Kmalu pridemo do mesta. Oddelek vojske je prekorači z godbo in z razvito zastavo, posede stari grad in konak (turško vladno poslopje) ter prevzame od turških nizamov vojaške postojanke. Tudi razpostavi

póljske straže ónikraj mesta. Drugi oddelek posede vólíko vojašnico, tretji ostane zunaj pred mestom v šatorih. Konjico in nekaj péšcev razpošljejo v okolico na rekognoskovanje.

S posedenjem mesta Travnika preneha uprav prvi del naloge, v bosenski okupaciji dane naši diviziji. Početkom odrejeni za garnizijo v Serajevu, skrčilo se je število kombatantov kaj zeló in takó oslabljeni smo morali zaostati. Tudi drugi so bili vzroki zadržka. Dólenja Tuzla, Bihač, Maglaj so v zgodovino okupacije zapisani z rdečimi črkami. Mobilizovalo se je drugi pot in predno smo krenili na daljno vojno poslovanje, preteklo je več nego mesec dnij.

Ostali smo torej v Travniku. Življenje tu nikakor ni bilo jednolično, ali dobrega tudi nismo imeli ničesar, slabega pa veliko, kakor navadno tamdoli v tistih časih. Res je vojaško oblastvo skrbelo, da so iz Avstrije za nami pošiljali razna živila, da so za nami potovali debelo pitani vóli, ki so nam služili s slastnim mesom, da so se za nami vozili nebrojni z živežem naloženi vozovi, s katerimi je imela ariergarda dokaj truda in kvare, da so bile tudi naše rekvizicije pri kmetih izdatne, ali za prvi čas našega postanka v Travniku je bil vsakdanji živež, katerega smo dobivali iz vojaške zaloge, skoraj premalo izdaten.

Res smo bili vedno gladni, to mirnovéstno trdim, ker nasititi se nam ni bilo mogoče za več nego za jedno uro. Jedva se je dela žlica iz rók, že smo željno gledali po torbica, da bi našli kakšen kósec sira ali klobase, kar bi že bilo.

Umévnó je to zlasti ónemu, ki je v svojem življenji prebil hudo bolezen. Dobro se spominja, kakó je okrevaóč rad in obilo jel. Mi smo prišli v Travnik pravi koščenjáki, ravno takó kakor bi se baš zdravili za prebito vročinsko boleznijo. Mesó nam je pošló s telesa in po vitki rásti so se odlikovali posebno óni, ki so se prej bahali z obilim trebuhom. Bili pa smo sicer dovolj krepki, in mladi naši želodci so prebavljali čudovito lahko vsako skorjo bodisi svežega, bodisi plesnivega suhorja. In ker je nam po prirodnih pravilih po težki bolezni ali po dolgotrajnem trudu razven počitka treba dobrega in obilega živeža, da se okrepcámo, ni utemeljeno, če se nam očita, da smo bili požrešni. Še nekaj je bilo, kar je nam vzbujalo veliko nejevolje. Vozovi, kateri bi nam imeli v Travnik pripeljati domačega vina, zaostali so za nami in tri tedne smo pogrešali žlahne kapljice! Vozovi so imeli menda slaba kolesa, katera so se rada potirala, reklo se pa je, da je to zakrivil zavratni napad vstaški na Banjoluko dné 14. avgusta. Res da smo prišedši v Travnik pri tamošnjih trgovcih takoj izpraznili vso

vinsko zalogo. A ker so Srbi tedaj le malo tržili z vinom, Turčini pa čisto nič, umeje se, da nam je to vino zaleglo samó za par dni. Plačevali smo je pa z dragim denarjem. Za steklenico, v kateri je bilo po tri četrтинke litra navadnega ogra ali hrvata, dajali smo po jeden goldinar. Požlahnjeno vino smo plačevali steklenico po dva, po tri in tudi po štiri goldinarje. Jedina črnina dalmatinskih trsov je bila fina in nji cena primerna. A pozneje so tudi to kvarili.

Ker nam vojaško oskrbníštvo ni dajalo vina, dobivali smo rum. Toda rum nam nikakor ni vzbujal veselih čutov. Vojaki zánj niso marali. Bili so pač mnogi še iz óne dóbe, ko so vaški fantje pod lipo ugaševali žejo s poličem vina in ne s »frakeljnom« žganja, kakor dandanes.

Ko so pozneje pripeljali vina v Travnik in smo se malo okrepcali, bilo je tu vse drugačno življenje. Kmalu so se ukladila grla in zvečer v hládu smo čuli prepevanje národnih pesmij v pritličnih kočah, katere smo poseli v mestu.

Rekel sem, da življenje v Travniku nikakor ni bilo jednolično. Dasi je bilo dókaj pósla na mnogobrojnih stražah, napravljali smo izlete v okolico ali še dalje na deželo in rekvirovali govéd, teličke, koštrunčke, kozličje, gosí ali race, žito ali óves, krompir i. dr., navadno vse vzeli, kar smo zasačili, pa tudi pošteno plačevali. Parkrat so nas poslali na lov glasovitih turških begov, ki so posredno ali neposredno podpirali vstaške čete. Mnogokrat pa smo šli iskat skritega turškega orožja. O takih prilikah se nam nikdar ni dajalo denarja za plačevanje turških pušek, sabelj, samokresov i. dr., pač pa strogo povelje, da nam je poleg orožja v glavno stanišče privésti tudi dotične lastnike.

Kakor znano, imeli so za turškega vladanja Bošnjaki, razven raje, dovoljenje, nositi orožje, kakor n. pr. pri nas Dalmatinci. Bošnjaki so čislali orožje svoje nad vso drugo opravó, sevéda so obračali pozornost svojo bolj na lepoto in dragocenost orožja, kakor pa na tehnično zvršenost. Ni čuda, da so nam ujeti vstaši pogostoma izročali prav lične z zlatom in srebrom kovane, toda na kresilo narejene puške, katere so jim baje rabile v borbi. Vsak Turčin je imel, če ne drugega, gotovo pa lep handžar za pasom. Imoviti begi so se bahali s handžarji najfinejšega damašćanskega jekla z močnimi, od slonove kostí izdelanimi ročaji, opisanimi z dragocenimi kameni in v jeklo rézanimi arabeskami, potem s srebrom bogato kovanimi samokresí za pasom.

Pri razoroževanju zaplenili pa nismo izjemno takega za okó lepega, ali za rabo nesposobnega orožja. Dobili smo tudi mnogo pušek narejenih po sistemih najnovejše dóbe.

Francoska šašepotica poleg pruske iglice, ruska krnka poleg avstrijske vencelnice, šnajderica poleg vinčesterice repetirke — vsi sistemi so bili zastopani.

Že po prvi bitki na »Rogelnjem sedlu« prišel je od vrhovnega poveljništva ukaz, da se mora razorožiti bosensko prebivalstvo. A ker nam je sovražnik sedel na tilniku, nismo mogli misliti na to delo, predno nismo uničili njegove sile.

Proglasil se je »preki sud« in takoj, ko smo dospeli v Travnik, objavil se je poziv na vse bosensko prebivalstvo, da mora tekom jednega tedna oddati in izročiti nam orožje, če ne bi se proti njemu, kdor bi prikrikl ali ne oddal ga, strogo postopalo po vójnem zakonu. Ker se pa za oddano orožje ni obljubilo nikake odškodnine, umevno je, da je ta poziv provzročil splošno nejevoljo med Turki. Ne menč se za strogo povelje in ne gledé na usodopolne nasledke neubogljivosti, poskrili so nekateri Bošnjaki orožje po samotnih krajih ali pa je zagreblj v zemljo. Preverjen sem, da še sedaj mnogo orožja leži tam doli skritega, zlasti pod zemljo. Prvih sedem dnij po ónem pozivu je pošljalo vojaško oblastvo samó po stotine vóz v okolico in v daljne kraje. Vsak večer se jih je pripeljalo polnih naloženega orožja nazaj. Nakopičilo se je napósled orožja tóliko v Travniku, da v prostornem grádu, kamor so je spravljali, niso zadoščevale shrambe.

Po minulem róku so se jele razpošiljati nalašč za to organizovane pregledovalne vójne čete, da so preiskale nekatere vasí po deželi in se osebno preverile, da Turki nimajo skritega orožja. Takó n. pr. sta šli dné 17. avgusta 3. in 4. stotnija domačega pehótnega polka pregledat dve uri hodá od Travnika oddaljeno vás Bila. Krenili smo tja ob 1. uri popóludne in baš ob času obkolili vás, ko so vaščanje že većinoma odšli na pólje. Preiskali smo kučo za kučo prav na tanko toda zasačili nismo najmanjše oróžne stvarce.

O takih prilikah kakšen poseben dogodek ni bila nenavadna reč. Mnogokrat smo imeli kako prasko s Turki, četudi ne neupravičeno. Takó je bilo dné 17. avgusta v Bili, kjer je tekla kri, ne da bi bilo treba. Sredi vasí je stanoval knez Rešid-beg, star mož, a strasten čuvaj svojega harema. Nadporočnik St. bil je vročekrven človek, ki je poslal njegovo dušo v Mohamedov naróčaj. St. pridružil se nam je svojevoljno bržkone nadejé se, da se mu posreči pri taki priliki oceniti junaštvo svoje. Jedva smo dobro zajeli Bilo, zasledil je knežjo kučo, odprl s silo hišne duri in zahteval sloboden vhod v harem. A Rešid-beg, izgovarjajoč se, da mu tega po koranu ni smeti privoliti, stopi pred sobna vrata. Nadporočnik, mislěč, da ga hoče Turek napasti,

zgrabi revolver in Rešid-beg se zgrudi po drugem streljaji smrtno ranjen na tla in v kratkem času izdihne dušo.

Strél je privabil mnogo vaščanov h knežji kući. Riščanje ugle-davši mrtvega bega, vzkliknili so od veselja rekoč: »Eto, starac, Bog je sudio; raju poklonio je Turčinu, da mu sve čini, a sada Turčin sam dati mora glavu!« —

Rešid-beg, zeló imovit beg in knez Bilske občine, bil je strah kristjanom. Strasten skopúh nenavadno prebrisane glave, stiskal in odiral je raju do skrajnega uboštva. Rabil je tudi nečloveške kazni. Bičanje kristjanov je bilo njegovo veselje, pri katerem se je rad izražal: »Hoće Bog, da ovo čuti gjaver dobro«.

Starca smo izročili štirim jakim dečákom Riščanom, da ga prenesó v Travnik. Ni jim bilo treba nosil. Mrliča sta prijela dva za nogé in ga za nami vlekla, da se mu je po tleh drsalo pol života in je glava tolkla ob cestno kamenje. Naš načelnik, zapazivši mrtvaško skrunitev, grozno zarenčí na Bošnjaka ter jima prepové, dalje se pečati z mrtvecem. Žalostna oddasta ta pôsel trem svojim tovarišem. Ti naložé truplo na rame in je tirajo brez postanka do Travnika. Tja dospévši se načelniku našemu zahvalijo za častni jim prepuščeni pôsel in veselo upajoči, da se zakoplje z Rešid-begom tudi šiba njegova, poslové se pristrčno od nas. Drugega dné presenéči nas novica, da se je dal ónemu nadporočniku, ki je usmrtil Rešid-bega, »consilium abeundi« iz Bosne. Ubòj ni bil upravičen. —

V nedeljo, dné 18. avgusta, praznovali smo rojstveni dan pre-svetlega našega cesarja. Vsi vojaki garnizije v Travniku smo se zbrali na prostornem mestu pred véliko vojášnico. Tu se opravlja božja služba in molitev za blaginjo vladarjevo in mnogobrojno število kri-stjanov je prihitelo od blizu in daleč, da se je udeleži. Hromi starčki, matere svoje dojenice v naróčaji, krepki dečáki in zale deklice molijo pobožno molitev v proslavo novega carja in v zahvalo odrešenja izpod turškega jarma! Ko po prvem evangeliji zagrmí glasni strél z gradú in v frančiškanskem samostanu ónikraj mesta v »Dolci« zazvoné zvonovi, čujemo glasno plakanje nebrojne raje, kateri lica porosé gorke solze, solze veselja zaradi razveze turških spón. Po službi božji se razkropí ljudstvo in se razide po mestu. Mi se vrnemo v vojášnico in za opó-ludne osnujemo skupen obed na vrtu poleg konaka. Semkaj pride izbran cvet srbskih deklet in mladeničev, ki se bavijo plešoči kolo s petjem národnih pesmij.

Občudovali smo krasno deklíško opravó. Na glavi čepica s po-zlačenim robom in na njem nebrojni dukati; leskeči se telovnik pre-

vlečen s srebrnimi vrvicami kaj lično pristoja krepki mladeži. A neukusno je mahadrálasto krilo in opanki na nogah niso baš za ples izumljena obuvala.

Dasi je bilo na vrtu obilo jedí in pijače in na svobodno razpolaganje, dasi smo se mnogo trudili gostom svojim postrezati z žlahno kapljico, vender nobeden izmed njih se za to ni dosti zmenil. Zánje je bilo veselja dovolj, da so smeli se prosto gibati na ónem kraji mesta, kamor se pred našim pohodom ni ozreti niso smeli. Nasprotno smo se mi radovali, da smo si zopet z vinsko tekočino poplaknili grla in si ogreli živce. Pijača nam je ugajala tem bolj, ker sod črnine, katero smo popili, poslal se nam je brezplačno iz glavnega stanišča.

(Konec prihodnjíč.)

Belokranjsko kolo

in nekoliko drugih národnih pesmic in iger z razlago.

Spisal J. Navratil.

(Dalje.)

V. Slavonsko kolo.

Stari Matija Ant. Relković, ki je že pred 127 leti hudo šibal slavonske razvade v znameniti svoji knjigi ¹⁾, piše zbadljivo, kako hodijo 'mlade i divojke' v turško šolo (»kolo«) baš o svetkih in nedeljah. Čim se zazna o takih dnevih beli dan, vstane 'divojka' že s postelje, gre na vrt, natrga si rdečih róž, okraši se ž njimi pa hajd' .. v »kolo«! — Nekatere matere izpremljajo ljube hčerke celó do »kola«, želéč videti, kako bodo v kolu skakale vsaka s svojim ljubljencem ter želéč čuti, kake pesemce se bódo pevale. Kadar se začne kolo sukati počasneje, naglo priskoči mati izza kola, ter popravlja hčerki robce in drobno nanizane bisere (»djendane«) na vratu itd. Ko se pa zavrti kolo 'v troje', ²⁾ poskakuje materi srce od

¹⁾ »Satir ili divji čovik«. Dresden 1761. Ista prva izdaja je izšla v granesih, in to v zapadnem (ikavskem) narečji; četrta pa s skrajšanim naslovom: »Satire v Oseku l. 1857. v južnem narečji (sedanjem hrvatsko-književnem jeziku), razven nekoliko besedic, ki so morale ostati v prvotni ikavski podobi zarad sloga (rime).

²⁾ »Kad se kolo u troje zaniše« (= zaniha); — zanihati se, sich in Schwung, Schwingung setzen; tudi belokranjski: nihati koga v. impf.: schaukeln: — se, sich; zanihati (koga) v. pf.; — se, sich, kakor zgoraj.

veselja, in ko vidi, kako 'igra' (pleše) mlada hčerka s svojim ljubljencem, ne more si kaj, da ne bi vsaj v mislih létala ž njima vred.

Silo strogi, ali častí i poštenja vredni Relković očita dalje te danjim »divojkam« slavonskim tudi to, da pevajo v kolu pesmi, »koje ne valjaju« t. j. nepristojne; posebno jih pa pika zato, ker jih ni sram opevati celó Marka Kraljevića, ki po dokazih zgodovinskih ni bil svojemu narodu dobronik, nego sovražnik, ter se je bojeval *soper* njega — Turčinu na korist. Napósled opomina Relković slavonske »divojke«, naj se okanijo »kola«, ki je po njegovem tolmačenju došlo . . . od vraga, oziroma od Turčina, rekši (po 4. izdaji):

»Jerbo da je došlo od kèrstjanah,
Tog' bi bilo i po drugih stranah;

Ali toga izvan Slavonije
Nigdje nitko još vidio nije.«

Kako strašno se je varal vrli Relković! — Videli smo, po koliko krajih se igra »kolo« še dandanes. A kdo bi se drznil trditi, da se je kolo iz Slavonije stoprav po Relkovićeви dóbi presadilo v vse óne kraje — uže imenovane in dozdej še neimenovane — koder se igra »kolo«. ¹⁾

Zvédel sem bil iz verodostojnega pismenega poročila, da se pevajo v Slavoniji (kakor med Žumberčani) v kolu same take národne pesmi, v katerih se beseda »kolo« niti ne nahaja več; a vendar sem bil tako srečen, da sem zasledil vsaj v knjigi jedno pravo in prelepo »kolo« slavonsko, ki 'glasi' (nekoliko skrajšano) tako:

Mera (národní deseterci):

— u | — u | — u | — u | — u

»Skupilo se kolo djevojaka²⁾.
Pokraj Save u bjelom³⁾ Kobašu,
To začuo mladi Devin-aga⁴⁾
Od starice svoje mile majke,
Te on skače brdu na vrhunce,
Pa on gleda kolo djevojaka
Gledao jih od jutra do mraka,

A od mraka do 'bijela' danka
Kad je sunce na izhodu bilo.
Skoči aga na noge junačke,
Pa on skače u valovnu Savu,
Savom pliva, a sobom govori:
'Daj mi Bože Savu preplivati
I Terzića Maru zaručiti . . .«

Ali junak je bil pozábil namenjene ji dragocéne dare s prstanom od [dragega] kamenja vred — 'v gori'. Vès potrt (nesrečen) vrne se vrh gore (»brdu na vrhunce«); ali prispevši tamo, — ne najde poleg drugih darov dragega prstana (»prstena«). Od prevelike žalosti, joče

¹⁾ Čujem, da se godí to na žalost nekod še dandanašnji. —

²⁾ 'Tako djevojakah' piše knjiga.

³⁾ Aga, gospod, gospodar (tu Devinski, iz Devina).

⁴⁾ V knjigi tu po starejšem pravopisu hrvatskem: »bèlom«; a vendar piše pisatelj v 8. vrstici sam »bijela«, a ne »bèla«.

se kot malo déte. -- Napósled dozove (prikliče) sivega sokola iz Devina, iz očetovega dvora, ter mu solznih očij govori na tihem tako:

»Oj sokole, moj sivi sokole!	Da se ne bi nikom zaručila,
Leti brže preko tihe Save,	Dok ja idem do Stambula grada ¹⁾
Leti brže Trzićevoj Mari,	I donesem prsten od kamena,
Pa joj ljubi ruku i koljena,	Čim ću l'jepu darivati Maru.«

Preleti sokol ,tiho Savo'; ali Mare ni doma, nego sama njena stara mati. Ta sokol je bil tako moder, da poljubi materi roke. — »Od kod si?« — vpraša ga prijazno starka.

»Ja sam rodóm iz Bosne ponosne
A u službi mladog' Devin-age.«

Pokliče skrbna mati Maro. Ko pride ta v hišico ²⁾, poljubi ji sokol roke in ,kolena', ter jo prosi kratko (»umiljato«), naj se ne zaroča z nikomer, dokler ne pride gospodar iz Carigrada, in prinese ji prstan ter obdari še z drugimi darovi njo in mater. Lepa Mara mu pa odgovarja:

»Nebudali ³⁾ moj sivi sokole,	Zato sam mu krila pozlatila
Zar mi nije sinoč poslao prsten	Oko ⁴⁾ vrata biserom obvila.«
Po golubu, ptici umiljatoj?	

Jako se užali sokolu, da ni on prinesel prstana Mari; a ta ga tolaži:

»Nije njega tvoj gospodar posl'o,
Neg' u gustoj gori ostavio,
Dok je išo drugu dragu ljubit.«

Sivi sokol pa se odreže tako:

»Nije tako, gizdava djevojko,	Kad to začu ⁵⁾ Kobaškinja Mara,
Nije tako, velikog' mi Boga	,S djundjem ¹⁰⁾ kiti sokoliću krila,
I sutrašnje mlade nedjeljice!	A ,sa' zlatom noge do koljena,
Tamo aga njega zaboravi ⁶⁾	Krunu zlatnu na glavu mu meće
I nuz ⁷⁾ njega blago nebrojeno?	A svoj prsten u kljun mu postavlja,
U naglosti, kad je k tebi pošo;	Da ga nosi mladom' Devin-agi. ¹¹⁾
Jer s' poboja ⁸⁾ , da će kasno doći.«	

¹⁾ Stambol ali Stambul = Carigrad.

²⁾ »Čardak« — (Pfahlhäuschen).

³⁾ Ne bodi budalast (neumen).

⁴⁾ Okolo.

⁵⁾ Zaboravi (aorist) = pozabi, (t. j. pozabil je).

⁶⁾ Poleg (zravno).

⁷⁾ Neprešeteto.

⁸⁾ Kajti se je zbal.

⁹⁾ (Aor.): začuje (zasliši).

¹⁰⁾ Biserom.

¹¹⁾ Vsa se nahaja ta prekrasna pesem v L. Iličevi, zdaj že redki knjigi: »Narodni Slavonski običaji.« U Zagrebu, 1846; 37—38.

Svate pozdravi ali vzprime (»dočeka«) v Slavoniji v ženihovem ,dvoru' deklinško kolo pevajoč. Znamenite so zarad dveh bajeslovnih imen, seosebno naslednje vrstice, kako pozdravljajo ,kuma' i ,mladoženjo':

I.

Davor jesi, mili kume, daruj nam kolo!¹⁾
Ništa manje od dukata, sramota ti je,
Ako više ti daruješ, tvoje poštenje

2.

Gjuegija,²⁾ mlad junače, daruj nam kolo
Čini nam se, La do mazo,³⁾ ti se ponosiš,
Što s' doveo mladu ljubju, rušnu djevojku
itd. (Prim. »Arkiv« II. 1852; 356).

Ondu (str. 372) čitamo sicer še dve pesemci, ki ji popevajo Slavonci in Slavonke v kolu, premda se res ne nehajo ni v jedni, ni v drugi beseda »kolo«; a namesto njiju izmed več drugih, nabranih letos v Lipiku na Slavonskem, podajemo tri izvirne t. j. še nenatisnene, ki gledé lepote ne zaostajajo za ónima.

3.

»Plavo⁴⁾ momče izpod sela prodje
Gladno, žedno, željno djevojaka
Gledala ga s pendžera⁵⁾ djevojka,
Još govori s pendžera djevojka:
»Bil' mu, majko, iznijela vode.«
Iznes', čero!⁶⁾ al' se brzo vrati!
Otišla je, kad se sunce radja,
A došla je, kada opočiva.
Kune majka i ⁷⁾ srce i dušu.
Kuni ga, majko, i ja ću ga kleti:
Tavnica⁸⁾; mu moja ,nedra' bila,
Sindjer⁹⁾ gvozdje moje ,bele' ruke
Ja sam stala pa čuda gledala,
Dje ,jedini' u majke umire;

Majka kuka!¹⁰⁾ kono!¹¹⁾ kukavica,
A sestrice kono lastavica.
Piše knjigu stara, mila majka,
Piše knjigu do devet gradova,
Tamo ima do devet sestara.
»Ajde, seka!¹²⁾ ženi nam se bačo.¹³⁾
Tu su mene vrlo dočekale;
Svaka troje gaće i košulju
I naj mladja konja i sokola
Kad su došli blizu beli dvora,
,Nečuje' se bande ni svirale;
Već se čuje švarbe!¹⁴⁾ i sekire
To je njima vrlo žao bilo
Oj divojko, draga dušo moja!

4.

»Majka Janju u povelju klela:
»Čeri, Janjo,¹⁵⁾ ruva!¹⁶⁾ nederala!«

Još govori prelijepa Janja:
»Mili Bože, nedeljo!¹⁷⁾ mlada

¹⁾ T. j. daruj naše kolo, kakor se veli tudi: on nam je ujec, brat itd. (n.m.: naš ujec brat itd.) — ²⁾ »Mladoženja« (žénih, žénin); — ³⁾ ljubljenc (Liebling, Zärtelkind, Mustersöhnchen). — ⁴⁾ Belolaso (blond); — ⁵⁾ z okna.

⁶⁾ Zdaj pevajo tudi že tako: »Iznes', čera! al' se ,friško' vrati«, t. j. iznesi == nesi [mu], hčerka! [vode] itd.

⁷⁾ Misli si »mu« n.m. »si«.

⁸⁾ Tamnica (nsl. tèmnice, f. pl., ječa); — ⁹⁾ ali sindjir: veriga; — ¹⁰⁾ javka (tarnja); — ¹¹⁾ kano; — ¹²⁾ n.m. »seko! — ¹³⁾ n.m.: brat (bratac); — ¹⁴⁾ bezače, ,baltice', ,široške' (široke sekire); — ¹⁵⁾ Jana ali Janja = Neža, Nežika; — ¹⁶⁾ ruho ali ruvo (n): obleka.

¹⁷⁾ Tako prva deklica pevka; druga (starejša sestra ji, v isti hiši ž njo pri materi stanujoča), rekla je pa: »nediljo«. Na vprašanje moje, ne bi li se smelo, (zarad mere) péti: »nedeljice« ali »nediljice«, odrezala se je pa starejša: »E, mi kažemo: nediljo mlada«; a vendar je izgovarjala potlej z mlajšo sestrovred: »belo telo«, . . a ne: ,bilo tilo'.

Stvori mene u polju brekinju¹⁾
 Belo telo, brekinjeno deblo
 Belo ruke, brekinjene grane
 Plave kose po livadi cv'jece
 Obrvice dvije pijavice

Crne oči dvije vode ladne
 Dva obraza, dva djula²⁾ rumena
 Što molila, Boga je na molila
 Stvorio ju je u polju brekinju
 Oj divojko draga dušo moja!³⁾

5.

Djevojka je⁴⁾ kraj ,morja' stala,
 U morju je sunce ugledala;
 Ona suncu tiho govorila:
 »Moje sunce, lepša sam od tebe
 I od tvoga lada oko tebe.«
 Ode sunce Bogu tugujuće:
 »Da znaš Bože šta djevojka kaže?

Ona kaže, da lepša od mene.
 I od moga lada oko mene
 Ili bi joj sreću ukinijo (sic),
 »Ili bi joj lice opalio?«
 Griota je sreću ukiniti (sic),
 Sramota je lice opaliti.⁵⁾

V Lipiku igrajo kolo o *božiču* in *vuzmu*, in to ,djevojke' katoliške vere okoli rimo-katol. cърkvice Lipičke, ,djevojke' pravoslavne vere pa v Pakracu okoli pravoslavne cърkve; časih igrajo pa v Lipiku istokotako okoli one cърkvice ,djevojke' *oboje* vére skupaj.

Pa ne samo ob navedenih velikih svetkih, nego časih tudi ob nedeljah ali drugih svetkih, in kedarkoli se jim zvidi, — igrajo vesele ,djevojke' in »djevojčice« »narodno kolo«.

O Veliki maši (»na Veliku Gospojinu«, 15. avgusta t. l.) videl sem v Slavoniji, in to v Pakracu blizu Lipika prvič sám, kako so tam o cerkvenem proščenju po veliki službi (od 12.tih do 1.ne) same odrasle

¹⁾ Brekinja (nsl. brek; Tuš. 43), Sperberbaum, sorbus torminalis; Linn. (Vuk. 42).

²⁾ Djul ali gjul: róža.

³⁾ Ta pripevek pritikajo na koncu (»kraj«), kedar se jim zvidi. — Ko sem bil poprašal starejšo (premda samo dvanaestletno pevko, Martinovićevo Rezo iz Lipika), zakaj je v zadnji vrsti rekla: »divojka (-o)«, dočim je v 1. (tu 3.) pesmi izgovarjala tudi do zadnje (nevštete) vrstice povsod: »djevojka«, a ne »divojka«, — odrezala se: Reza: »E, pa to je sve jedno«. Takó mi je odgovorila tudi na vprašanje zarad oblik: »belo telo«, »bijelo tijelo« in »bilo tilo«. — Zdaj znamo, zakaj se národ ne drži . . . železnih pravil?

⁴⁾ Ta »je« je odveč; a pevkama se ni zdel odveč

⁵⁾ Primeri inačice v Vukovi zbirki: »Srps. nar. pjes.« I. (1841); str. 305, br. 416. Namesto: »I od tvoga lada oko tebe« . . . čitaš ondu takó:

»Od tvog brata, sjajnoga meseca« . . . Mlajša sestra (f) narekovala je domodni gospodični Anki G. 5. vrstico te pesemce gledé mere najprej nepravilno: »I od tvojega lada kod tebe«; starejša (R.) pa méni drugi dan pravilno, in to prvič takó, kakor je natisneno, drugič pa tudi takó: »I od tvoga lada debeloga«, (dasi ni znala céle pesmi tako dobro na pamet kot sestra). Takó je tudi 9. vrstico narekovala mlajša zopet nepravilno: »I od mojega lada oko mene«. A starejša zopet pravilno: »I od moga lada oko meni.« — Prva in druga narekovala je pa 1. vrstico gledé mere nepravilno: »Djevojka je kraj ,morja' stala« n.m: »Djevojka je pokraj ,morja' [ali: mora] stala«. Treba pa védeti, da se poleg lica »more« tudi v stari srbščini nahaja lice »morje«. Gl. Mikl. 2, 381).

selske deklice (»djevojke«) in vitki selski dečaki (»momci«) v krasni národni noši pod »vedrim nebom« na ravnici pri katol. župni cérkvi »sv. Gospe« skupaj igrali lepo národno »kolo« (okroglo in zapleteno). Poprej sem videl slavonsko kolo, res da, že večkrat, a samó gospodsko, »po dvorinah« brez petja. — Pévale so pa v njem, to je v selskem (»seoskem«) kolu same deklice; izmed dečakov pa zdaj ta, zdaj óni od veselja samo malo in na kratko zavriska (»pocikne«). — Plesalke in plesalci so se pomikali v jedno mér od prave na levo, — »cepetajoč¹⁾ in (po žumberski) z rokami navskriž držé se za pas. — Začele so najprej pevaje kolati same deklice jako počasi; čim se jim pa pridruži prvi dečák (»momak«), začelo se je kolo sukati mahoma nekoliko hitreje, a še živahneje potém, ko je bilo pristopilo več dečakov, (pa tudi še novih deklic). Napósled naraste potem takem takó, da smo se morali gledalci umikati na vse strani.

Popevale so deklice v tém kolu razven priobčenih treh Lípičkih pesemc še več drugih národnih, samó da so óni pripevek²⁾ zapele mahoma iz početka, a ne stoprav na koncu, in da ondaj niso izgovarjale: »divojko«, nego: »djevojko!«

A čudno, da »momci«, stopaje v kolo, niso gledali baš na to, da bi se pridružil vsak posebe kaki »djevojki«; nego zahajali so tudi po 2, 3, 4 kar z držema med plesalke. — Pravili so mi pa, da v istem Pakracu, kjer je tudi sv. Elije (»Ilije«) cérkvice, podružnica staroverska, na tega svetnika god (»Ilijin dan«) pravoslavnim svetek 20. dné julija (1. dné avgusta p. n.) blizu óne cérkvice na vélikem travniku isto takó, a vrhu tega o glasbi (»uz svirku«) . . »djevojke« in »momci« igrajo še mnogo večje kolo; dalje, da si tudi tam (kakor v Predgradu pri Poljanah) še dandanes »momci« v kolu izbirajo »djevojke« za neveste. Taki mladeniči pa ondu ne hodijo vsi v kolo; nego nekateri . . gledajo samó izza kola; pa kateremu se katere primejo oči, óno pokaže navzočim roditeljem svojim, ki gledajo potlej, da se z deklico in roditeljimi njenimi sestanejo v kaki krčmi, kjer jo snubijo (»prose«) — ni pet, ni šest — mahoma za sina. —

O »Srbih graničarih« piše pa N. Begović v svoji izvrstni knjigi:³⁾ »Momak u kolu vata se do djevojke, za koju mu je oko zapelo. Ako je njojzi on za volju, igraće zajedno;⁴⁾ ako li ne, onda će se ona poslije nekoliko koračaja pustiti iz kola.« —

¹⁾ »Im Zepperschritt«, rekel je neki Nemec.

²⁾ »Oj divojko, draga dušo moja!«

³⁾ „Живот и обичаји Срба-Граничара“, U Zagrebu, 1887; str. 127.

⁴⁾ Plesala bosta skupaj.

Treba pa védeti, da se v Slavoniji kolo pod »vedrim nebom« ne igra samó o vélikih svetkih (cerkvenih in národnih), zlasti o božíču, Jurjevem, Ivanju, duhovem, o sv. Eliji (»Iliji«) in o cerkvenem proščenji (»zboru«), — nego o vsaki ugodni priliki, a posebno ob nedeljah in svetkih, ako je vreme lepo in toplo. O taki priliki snidejo se namreč vesele deklice pri cérkvi, na »livadi« ali kakem drugem pripravnem prostoru ter igrajo kolo, kedar se jim hoče, — bodisi same, ali pa z dečáki vred. To velja po ustnem poročilu tudi za Bosno, dasi bódeš v naslednjem popisu čital navedene samó dotične svetke' oziroma posebne dni, kdaj se kolo igra po navadi tudi v Bosni. Isto velja tudi za Hercegovino, Hrvatsko in Srbijo.

(Konec prihodnjič.)

Prijatelju na grob.

(Fr. Sajnkovič, pravnik v Gradci, umrl dné 27 avgusta 1888. l v Središči.)

Življenja svit ti jedva je zazoril,
Okušal jedva prvi si mu slaj,
Že dih strupeni je njegov zamoril
In v grob položil te za vekomaj.
Takó spomladi pisan cvet uvene,
Ko sape zabrijó nad njim ledene.

Cvet brez sadú! — Usoda je hotela,
Da takšen ti si ločil se od nas.
Kaj to pač, če so srca nam drhtela,
Če solze so rosile nam obraz? —
Nikamor se usoda ne ozira
In zida sama, sama spet podira

Ob žalostnem ti nisem stal ležišči,
Ko v smrtni sèn zapiral si okó,
Solz točil nisem na pokopališči,
Ko v grob ložili tvoje so teló;
Od tebe daleč, v sobici so tihi
Iz prsij vili se mi tožni vzdihí.

In še vijó se, ko ob strtem cveti
Posilja znova se gorjup spomin
In pohíti mi z vetrom v brzem leti
H grobišču sredi zélenih ravnin.
Dokler na zemlji cvetje bo venelo,
Bo toge trnje meni v srci cvelo.

Od njega spletal venec bom nagróbni,
In če mordà zanese čas me kdaj
Iz mirnega domú na kraj žalóbní,
Kjer v sladkem snú počivaš ti mi zdaj,
Na grob položil v znak ljubezni verne
In žalosti bom svoje ga nezmerne.

Fr. Gestrin.

Mojega prijatelja povest.

Spisal N. R.

II.

Končavši svojo povest, kakó je Polonico in vso njeno obitelj s hišo vred odnesla ljuta Drava, potegnil je prijatelj Dorko z roko preko čela, kakor bi hotel izbrisati žalostne spomine, srknil pol čašice vina, potem gledal nekoliko hipcev mrklo pred sé, napósled pa nadaljeval:

»Dolgo sem stal na dravskem nabréžji, zrl v silne motne valove, in čimdalje sem gledal, tem živeje sem čutil, da mi je Drava odnesla moje vse. Bilo mi je očito, kakó mi je Polonica bila draga, kakó je polagoma ljubezen prevzela srce moje.

Obupen sem šel domóv, v obupnosti prebil par dnij in dolgih nočij, potem sem pozvedával, ni li kje mogočna reka vrgla trupel ponesrečencev na breg, pošiljal ljudi in pisal na razne strani, so li kje videli utopljeno rodbino Mlakarjevo.

Vse zamán! Kar je Drava vzela, dala ni več nazaj. O vsi obitelji Mlakarjevi ni ga najti sledú. Prej od veselja kipeče srce moje je bilo mahoma prazno, jaz sam pa tožen, čutil sem se brezmejno osamljenega, kakor da sem izgubil zvezdo-vodnico. Ogibal sem se veselih družeb, živel sem sam záse, jedini tovariš moj — bilo je moje gorjé!

Takó sta v enakomernem, žalostnem tiru pretekli dve leti in ljudje so me že nazivali mizantropa. Bil sem takemu tudi podoben in prijatelji in znanci so bili toli uljudni, da so me na veliko mojo nejevoljo le prepogostoma povpraševali: kaj mi je? Ni li kaka nesrečna ljubezen vzrok klavernosti moji? Bilo pa je tudi takšnih vmes, ki so trdili, da sem se bil pregloboko zagledal v Poloničine žarne oči in da zaradi tega žalujem.

Čas je najboljši in najgotovejši zdravnik. Čas seka rane in jih celi. To sem izkusil tudi jaz. Sam ne vém, kakó je prišlo, a tekom časa je spomin na ljubljeno Polonico vedno bolj bledél, kakor se godí cvetkam in šopkom, poklonjenim nam od nežnih rók. Začelo se mi je dozdevati dan za dnevom, da je svet še zmeraj jednako rožnobojen, kakor pred par leti, da je še vredno živeti in uživati kratko življenje.

Baš ko se je v meni vršila ta duševna izprememba, dobili smo v pisárno mladega Bergerja. Bil je to zál dečák, toda silno razvaje;

bil je svoje matere »srček«, ali kakor sem pozneje čul, njen »Nesthockerl«. Bergerjevi so bili zelo imoviti, imeli so dve hiši na Ptuiju in poleg tega še dva lepa vinógrada. Sin Adolf je bil materi posebno na srce prirasel, ker je bil rodbine jedini »Stammhalter«. Zaradi tega ga je omehkužila in razvadila, da ni nikjer bil kaj prida in da so zavoljo tega sklenili, dati ga v pisárno, da ne bode brez vsacega pôsla pohajal po mestu.

Usoda je hotela, da so si izbrali v ta namen baš mojega šefa pisárno in da je bil Dolfi ravno meni podrejen. Predstavljaó mi ga, prosil me je oče, jako čestit mešóan in inteligenten gospod, da bi mu bil naklonjen in da bi mu, kadar bi bilo treba, pomagal. Dejal je: »Dolfi ni ravno praznogláv, ali doslej ni imel pravega navóda.«

Takó je tudi bilo. Kmalu sem uvidel, da je Dolfi res nadarjen, zató sem se baval ž njim več, nego bi se bil sicer. Dobrohotnost in napotila moja so prav ugodno vplivala nánj in začel je jako marljivo uradovati, da je bil ž njim zadovoljen moj šef in sevéda tudi jaz.

Gospod Berger, óuvši o tem uspehu, ni védel ináče pokazati hvaležnosti svoje, nego da me je za prihodnjo nedeljo povabil na obed, ali kakor je on rekel: »auf einen Löffel Suppen«.

Šel sem tja in jako prisóčno so me vzprejeli. Gospod Berger me je predstavil najprej gospé soprogi, ki mi je podala obe roki rekoó: »Dolfi mi je že pravil, kakó ljubeznivi ste ž njim. Hvala Vam! Prav vesela sem, da ste nas počastili.«

Jedva sem se nekako sramežljivo zahvalil na tem vzprejemu, kar me prime gospod Berger za podpázduho ter véde v salon, predstavljat me svojima hóeráma.

Bili sta to zelo lepí gospodióini, ali popolnoma nejednakí. Mlajša, Julika, bila je plavolasa, modrih óoij, jako mikavna prikazen in polna življenja.

Starejša, Lojzika, bila je vsa drugaóna. Njeno malce órnomaljasto, toda zorno lice so obrobljali gosti órni lasje, izpod nenavadno visocega óela in temnih obrvij je žarilo dvoje plamteóih órnih óoij, ves izraz pravilno ovalnega obraza je bil dražesten, a znala se mu je tudi nekaka resnobnost. Primerjajoó obe krasotici sem bil kmalu gotov. Julika je pomlajena mati, Lojzika pa se je vrgla po óetetu. Julika je podobna jasnemu brezskrbnemu dnevi, Lojzika pa tajnostni krasni nóóhi.

Kakor zunanost, bila sta tudi temperamenta. Julika skoóila mi je, ko me je gospod papá predstavil, kakor iskra naproti: »No, to je lepó, da ste nas počastili! Dobro došli! Naš Dolfi mi je že večkrat pri-

povedoval, kakó ste dobri, kakó Vas imajo ljudje radi. Če se ne motim, sva se že videla! Jaz vsaj dobro vem, da sem Vas že parkrat srečala. Saj ste že dlje časa na Ptuiju? Kàj ne da?« In takó je šlo gostobesedno dalje. Lojzika pa, ko sem jej bil predstavljen, priklonila se je lažno in samó rekla: »Veseli me! Posebna čast mi je!«

Kmalu potem smo šli k obedu, kjer se je jako mnogo govorilo, najglasnejša seveda je bila Julika. Pripovedovala in povpraševala je vse mogoče stvari. S samimi vprašanji je izvlekla iz mene, kje in kakó stanujem, kje obedujem, kakšna je navadna moja večerna družba. Ko sem ji odvrnil, da že dlje časa nikamor ne zahajam, da sem najrajši sam, vzkliknila je:

»Oh, to mora biti zelo dolgočasno!« Pri tej priči ji je posegla Lojzika v besedo: »Julika, vender ne bodi taka!« zajedno pa je uprla temne svoje oči váme, kakor bi hotela prositi, naj tega nepremišljenega izreka ne devljem na tehtnico.

Ni trebaló tega pogleda, saj bi Juliki ne bil mogel šteti v zlo, da je rabila še ostrejši izraz. Lepa in mlada, polna kipečega življenja, oživljala je baš s svojo živahnostjo vso družbo. Vesela je bila življenja, póleg tega pa želela, da bi okoli nje bili sami veseli obrazi. Prikupiti se je morala na prvi pogled vsakómu, kdor umeje ceniti žensko lepoto in prirojeno živahnost mladih let.

Po obedu me je povabil gospod Berger, naj grem ž njim v kavarno.

»O, tega pa že ne!« oglasila se je Julika. »Gospod Dorko bode takó ljubezniv, da ostane pri nas, kàj ne da? Kaj bi pa v kavarni počeli? Papá ima svojo partijo taroka, naj le gre, Vi pa Lojziki in meni žrtvujte par ur! Igrala bodem na klavirji, karkoli Vam drago, ti, Lojzika, tudi, kàj ne?«

Ljubeznivega vabila nisem mogel odreči in preživel sem v družbi gospé Bergerjeve in obeh gospodičin par prelepih ur. Igrali sta na klavirji, peli razne pesmi in pri tem kazali veliko nadarjenost in dober ukus. Napósled sta me še povabili, da smo začeli »kralja klicati.«

Igrali smo zelo nizko, jaz pa sem neprestano dobival, zató mi je tudi Julika poredno opomnila: »Sreča v igri, nesreča v ljubezni. Pazite, pazite, gospod Dorko!«

Ko sem se pozno na večer ločil z gostoljubno obiteljo, stopal sem posebno lahkonoó po mestnem tlaku. Zdelo se mi je, da sem našel, česar sem doslej pogrešal, čutil sem se srečnega, da sem zopet jeden dan prebil v takó prijetni ženski družbi. Vso noč sem sanjal o živahni Juliki in o resnobne Lojzike sanjávem pogledu.

Odslej sem češče zahajal k Bergerjevimi. Vabljen sem bil mnogokrat, in kadar so me pozvali, bil je to záme vesel dan. Lépi uzorni hišni red, neprisiljena gostoljubnost, vedno jednako srčni vzprejem in izredna zabava -- vse to mi je prijalo nenavadno in dočim sem se radoval Julkine najivne veselosti, bil sem kar zamaknen v Lojzikine čarobne oči.

Sprva me je Julika bolj zanimala, a kmalu se je njena jasna podoba morala umekniti resnobni Lojziki. Temno njeno okó napravilo je náme silen vtisek, vedno mi je stala pred očmi in začelo se mi je dozdevati, da se najini pogledi vedno bolj pogostoma srečavajo.

Lojzika je res bila vedno veselejša, zgovornejša, proti meni posebno ljubezniva in kadar sem se poslavljaj, čutil sem njene mehke ročice pritisek ter s slastjo me je naudajalo njeno vsakokratno vprašanje: »Kdaj pa zopet pridete?«

Táka vprašanja in vse njeno milo bitje me je ognjevito prešinjalo. Na Lojziko sem mislil po dnevi in po nóci in kmalu sem si bil gotov, da je zavzela vse moje srce, da brez nje záme ni več prave sreče.

Kaj pa ona? Ali misli Lojzika tudi takisto? Ali te ni morda že prehitel kdo drugi? Na ta vprašanja si nisem upal odgovora ni misliti, a kmalu sem se odločil, da mora tej peréci negotovosti biti konec.

Prilika se mi je hitro ponudila. Povabljeni smo bili vsi vkupe v vinógrad k Edrovim, kjer se je zbrala mnogobrojna in jako vesela družba. Pozno na večer smo se odpravljali domóv. Bil je prekrasen večer. Polna mesečina je pokrivala hrib in dol, Drave srebrni trak se je lesketal po ravnini, iz vasij po Ptujskem polji so blestele posamične lučice, ob zakotnih dolinah pa stale male prezorne megle, vzduh bil je čist in vonjáv, vse okoli mirno, naša družba le se je dobre volje vračala v mesto.

Lojzika in jaz sva bila zadnja.

— »Slava slučaju!« nagovoril sem jo. »Smem li Vas izpremljati, gospodičina?«

— »Smete. Celó veselilo me bode.«

— »Srčna hvala! Dolgo sem že hrepenel po tej sreči. Glejte, kakó krasno je nebó! Koliko zvézd miglja na azurnem obóku! Vsak človek ima neki zvezdo svojo.«

V tem hipu se je utrnila zvezda na obnebj ter potegnila žarečo črto za seboj.

— »Čegaver je bila ta zvezda, pač ni bil dolgo srečen, kajti jako hitro je zašla«, opomnila je Lojzika.

— »Hvala Bogú, da to ni bila moja zvezda. Zvezda moja biva na zemlji in danes je presrečna noč, da mi je smeti hoditi poleg nje.«

— »Aj, aj, gospod Dorko, zeló, zeló ste mi sentimentalni. Kaj pa poreče sestra moja Julika?«

— »Julika? Zakaj vprašujete takó?«

— »Jaz menim, da sta si od srca dobra in ker jaz sestrico ljubim, odvrnila bi od nje rada vsako zlò. Ali ni takó prav?«

— »Res, prav je, popolnoma prav. Ne tajim, da mi je gospodičina sestra ljuba in draga že zaradi Vas, da se veselim njene preproste živahnosti, ali srečen sem le tedaj, kadar gledam Vam v milo obličje. Odkar sem Vas prvokrat ugledal, vtisnila se mi je podoba Vaša z nepremagalno silo v srce. Ljubim Vas, iskreno, goreče, bolj nego življenje svoje! Gospodičina, zvezda moja, samó jedno besedo, samó žarek upanja!«

— »Lojzika, kje pa zaostajaš?« začul se je od spredaj glas. In gospá Bergerjeva je obstala in čakala, da doideva družbo.

Kakor sem sicer obožaval gospó Bergerjevo, želel sem si vender takrat, da ni ona mati zvezdi moji, Lojziki. Nepričakovani njeni klic je pretrgal najin pogovor in družega nisem mogel več vprašati, nego:

— »Ali se smem nadejati odgovora?«

— »Gotovo! Toda danes ne.«

»Kdaj li bodem tóli srečen?«

— »Kadar se zopet vidiva!«

S temi besedami sva se poslovila in pozneje v gósti družbi ni bilo niti tóliko prilike, da bi si bila z Lojziko segla v roko.

Drugo jutro sem šel po navadi v pisárno. Ne vém, kakó je pot nanesel, da sem ta dan krenil mimo Bergerjeve hiše. Bila je menda posebna sreča, kajti ugledal sem Lojziko v pritlični sobi.

»Dobro jutro in srečne oči, ki Vas vidijo takó rano! Ne srdite se, da se usojam opominjati Vas obéta Vašega!«

— »Kakóvega?«

— »Rekli ste, da odgovorite na vprašanje moje, kadar se zopet vidiva.«

Lojzika ni na to odgovorila ničesar, ampak s škarjicami je odstrigla prekrasno rožo in jo izpustila nizdolu. V zraku sem jo ujel in

poljubil. Obrnivši se v okno, videl sem, kakó se je Lojzika zardela kakor mák in na pol prikrita za zastorom položila prst na cvetoča ustna.

Omamljen po tem prizoru in sladki tajnosti sem odšel in čutil sem se najsrečnejšega človeka pod solncem. Poljubljal sem divno cvetko, da je od vročih poljubov mojih usehnila in še sedaj jo nosim na srci.

Par dni nisem Lojzike več videl. Hodil sem mimo hiše, zrl v okno, a zorno njeno lice se nikjer ni pokazalo. Tretji dan pa sem dobil povabilo v trgatav k Bergerjevim.

Ti, Gorenjec, niti ne pojmiš, koliko poezije je v trgatvi. Ko prihaja »bránju« čas, oživé se vinógradi. Crički »unisono« pojó glasno, vinščaka veselečo ouverturo, vitki klopótcí pritrkavajo v lahni sapi na zamolklo zveneče deščice, okoli vinógrada nabijajo in pripravljajo sodárji raznovrstno vinsko posódje, gospodarji pa korakajo po svojih goricah, premišljujé, koliko bode letos pridelka, kdaj bi sodilo brati. In potem pozovejo gorníka v posvetovanje in dol oči se dan.

Sedaj se začne šele prava veselica. V gósti vrsti se zaženó delavci med trse in veselo pevajoč pobirajo sladki sad, katerega krepki nosači v trebušnih bréntah, upogibajoč se pod težkim bremenom nosijo v stiskálnico, kjer velikansko hrastovo bruno, obteženo na konci z ogromnim kámenom, pritiska na vinske jagode, dokler ni gotov zadnji »koš«. Znojé se birači, znojé nosači, velikansko bruno škriplje, stiskálnice mogočni deli pokajo, notri v vinógradni sobi pa je zbrana vesela družba ter se ob pokanji samokresov in pušek in ob odmevu veselega petja in vriskanja iz sosednih goric veselí obilega in izvrstnega darú božjega, veselí življenja!

Kaj bi se tudi ne? Saj je na takšen dan gostoljubnost brezkrájna. Vsak se svobodno poslužuje, kar in kolikor ponuja miza. Ta pa je obložena, da se kar šibí. Takoj pri prihodu, ko te je gospodar z obitelji vzprejel in te gostoljubno pozdravil, vedó te v sobo in hočeš, nečeš, strežejo ti z grozdjem, s svinjino, sirom, presnim maslom, pecívom in sevéda z izvrstnim vinom. Ko si potem malce si ogledal vinógrad in se morda malo pošalil z dekleti, vabijo te zopet v sobo in tedaj se prinesó na mizo tolsti puráni, izredno ukusne poganice, začnó se napitnice, petje in najsrečnejša zabava. Vse je veselo, vse se raduje, vse je polno dovtipov in ko se je prinesla še črna kava, ali čaj, ostaviš v pozni uri vinógrad, ki je morda bil za tvoje telesne moči preprijeten.

Tudi v vinógradu Bergerjevem je bilo takó. Veselilo se je vse. Ko smo vsi notranjega človeka dostojno očvrstili, dvignili so se starejši gospodje ter šli v stransko sobo, kjer so bile mize prirejene za igre in kjer so pri kvartah poskušali srečo svojo. Kar nas je bilo mlajših in sevéda, poleg nas ves nežni spol, ostali smo pa, da se zabavamo med seboj. Po raznih igrah je nasvetoval nekdo »Polstertanz«. Igra ta ni baš duhovita, niti bi se smela priporočati, meni pa je povzročila veliko gorjé. Pri tej igri napravi družba kolo, jeden izmed družbe vzame blazinico ter stopi sredi vrtečega se kola. Kadar se mu zljubi, ustavi kolo in položi blazinico pred gospodičino ali pred gospoda, katerega si je odbral. Poljubita se, zaplešeta in potem stopi s poljubom pozvana oseba na njegovo mesto sredi kola.

Jaz sem bil četrti na vrsti. Gospodičina, kateri sem bil isti večer prvokrat predstavljen, položila je blazinico prédme. Poljubila sva se in zaplesala, potem pa sem jaz pobral blazinico in premišljal, koga naj si izberem. Pri prihodu v vinógrad se je bila Lojzika že zardela in ubežala v kuhinjo. In zdaj, spominjajoč se prizora, ko mi je bila poklonila rožno cvetko in za zastorom položila prst na ustna, češ, ohrani to záse, menil sem, da moram biti diskreten, da mi ni smeti izdati najine tajnosti.

Zató sem, ko se je kolo tretjič zavrtilo okrog mene, mignil, blazinico položil pred Juliko, poljubil jo in ž njo prav živahno zaplesal po sobi.

Vrnivši se na svoj prostor v kolu, pogledal sem za Lojziko. Ta pa je bila bleda kakor zid in niti jednega pogleda njenih očij nisem več ujel. Samó jedenkrat se je še vrtila v kolu, potem pa ostavila družbo, rekoč, da jo glava boli.

Zaradi njenega odhoda je minil nesrečni »Polstertanz« in kmalu potem smo se vrnili v mesto. Zopet je bil slučaj, da sva Julika in jaz bila zadnja. Umeje se, da sem ji hišni znanec ponudil izpremstvo in da sva vkupe hodila domóv. Julikina živahnost je vplivala tudi náme in o veselem glasnem pogovoru in smeju sem jo privédel na dom. Pred hišo smo se razšli z obligatnimi prikloni in zahvalami, neljubo pa me je dirnilo, da Lojzike nisem videl niti za jeden trenutek.

S čudnimi čustvi v srci sem šel domóv in čimdelj sem premišljal, tembolj sem si bil v svesti, da utegne nocojšnji večer biti záme usodepoln. Nesrečni »Polstertanz« mi ni hotel iz glave in nebrojнокrat sem si očital, zakaj sem bil tako malosrčen, da nisem bla-

zinice položil pred Lojziko. Napósled pa sem zaspal in spal dobro in dolgo.

Blizu desete ure dopóludne je že bilo, ko dojdem drugo jutro v pisárno. Prvo, kar ugledam na mizi, bil je droben listiç. Dasi še nisem znal vsebine, bilo mi je vender zdajci tesnó pri srci. Odprem pismo, ÷itam in kar stemnilo se mi je pred oçmi. V pismu je bilo zapisano :

„Wenn Sie heute über die Brücke gehen,
So bleiben Sie beim Kreuze stehen:
Dort bin ich in die Drau gesprungen!

Louise“.

Na steno pišoça ognjena roka ni kralja Belzacarja zadela huje, negoli mene te kratke besede.

Gologláv skoçim iz pisárne, kajti ura še ni kazala desete, in ob deseti uri sem dan za dnevom hodil v kopalíšçe. Možno je, da pridem za çasa. Kakor besen dirjam po ulicah, priteçem na dravski most, toda prepozno, kajti najprej sem pogledal v vódo, sredi Drave pa se je samó še jedenkrat prikazala Lojzikina lepa glavica, potem pa je izginila. Jaz sem jo še videl; je li ona videla mene, tega ne bodem zvédel na tem sveti.

Brezmejne žalosti svoje ti ne popisujem. Jedna minuta mi je vzela, kar mi večnost ne povrne, pustila pa mi grizóçega çrva v srci, da sem jaz kriv bil smrti njene.«

* * *

Dorko je umolknil in meni se je zdelo, da so mu solzé poróšile oçi. Vsaj pripognil se je na mizo, delj çasa zrl nepremiçno v kupico, potem pa vzel klobuk, segel mi v róko in odšel.

Nisem ga videl še kdáj.

Po pregovoru: »V tretje gre rádo«, bilo bi umestno, da bi dodal še tretjo povest, zaradi efekta vsaj bi takšno stopnjévanje bilo potrebno. Žal, Dorko ni došel več do tretje ljubezni. Pri neki komisiji ob povódnji je povéznila silna reka njegov çoln in izginil je v vódi. Mogoçne Drave valovi so ga združili s Polonico in z Lojziko.

Prilogi k Preširnovemu životopisu.

Priobčuje Fr. Levec.

V.

Dr. Fr. Preširen v Celovci.

6.

✓Lieber Freund!

Brez datuma.

Deine Ansicht über Jarnik dürfte, in so fern sie ungünstig ist, viele, in so fern sie aber günstig ist, vielleicht weniger Anhänger finden. Seine Art zu etymologisiren liefert den traurigen Beweis, dass jede Sünde sich leicht vererbe. Übrigens verdient er Nachsicht, und ich bin gewiss, dass sie ihm von einem billigen Recensenten zu Theil werden wird. Sollte das Werk allgemeinen Nutzen schaffen, so müsste erst ein philologischer Virgilius darüber kommen, um aus dem vielen Miste die Goldkörnlein auszuscheiden. — Ich habe Deinen Brief dem Slomšek (vermuthlich ist er der sehr verehrungswürdige Philolog aus dem Cillier Kreise) lesen lassen, und er schien Dein Urtheil gerecht zu finden.

Jakons Gratulazion habe und hätte ich niemanden lesen lassen, weil sie nur höchstens den Smolnikar vel Slomšek hätte interessiren können, die zwei aber kaum so liberalen Sinnes seyn dürften, um so was zu verdauen. Ejusdem auctoris Gratulazionscarmen in Schmidburg, vide ultim. Carynth. hat hier sehr missfallen, der krain. Text ist kaum oder gar nicht zu verstehen. Die deutsche Übersetzung ist kanibalsch. Auf die Art werden wir zu Gunsten der slov. Philologie keine Proseliten machen. — Dass ihr die Romanze od Dohtarja unterdrückt habet, ist mir recht, denn es schickt sich doch nicht für einen Poeten von meinen Jahren so kindisches Zeug den Leuten aufzutischen. Überhaupt wollen mir meine Cantilenen, seit dem ich sie gedruckt gesehen, nicht gefallen. Mit den Seršeni habe ich mich wohl übereilt, sie dürften den oculus eines brenzel haben. Soldaška, Afrologam, Še miru, et Strah müssten aus der Feder eines philosophie stud. geflossen seyn, um entschuldigt werden zu können. Wenn ich diese Liedlein mit meiner gegenwärtigen Prüfung in Verbindung bringe, so fange ich an, an mir selbst zu verzweifeln, ob ich jemahls gescheidt werden werde. Künftige Woche melde ich mich zur Prüfung, bis nun bin ich noch nicht mit der Hälfte der Materie fertig. Nach Grätz getraue ich mir nicht mehr zu schreiben. Im corrigirten Bogen habet ihr einige S mit , zu versehen vergessen vid. Štajerske. Im Makulaturbogen ist Seite 24 Zeile 2 brame statt brane, S. 26

Z. 3 et 4 levič statt Lev, lese statt Lese, S. 30 Z. 2 nji statt nij, S. 31 Z. 7 odpodé statt odpodí vel odpod'ta nicht angezeigt worden. Sollte der Druck bis zum nächsten oder 2t. Posttag fertig werden, so ersuche ich Castellionem um 4 ordin. Exempl. um sie an hiesige Bekannte zu vertheilen. Kaufen wollen die Korošci unsere Čebelica nicht. Bei Kleinmayr steht noch der ganze Pack unverkauft. Turjačne mittas, seit 14 Tagen wird hier erzählt, der angebliche auctor sitze wegen Verbrechens der Störung öffentlicher Ruhe (Strafgesetzbuch §. 57) in Untersuchung; ob was daran ist, dürftet ihr besser wissen. Wirst du den Artikel über Čebelica fürs Illyr. Blatt schreiben? Wann dürfte der Druck der Čebelica fertig werden? Wann reitest Du von Laibach fort? Hat nicht Burger eine Übersetzung von Schmidts Jugendschriften drucken lassen (wenn ja, schliess ein Ex. den Čebelicen bei) – hoffe ich mit nächster Post zu erfahren.

Dein Freund

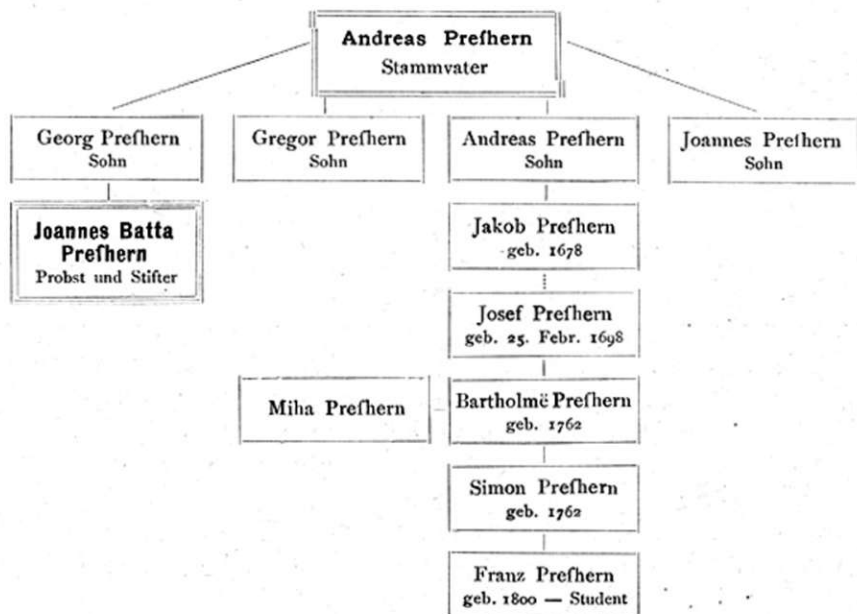
Dr. Prefhérn.

VI.

Rodovnik Preširnov.

Prečastiti gospod Tomaž Kajdiž, dekan v Moravčah, blagoizvolil mi je po g. Janku Kersniku v porabo prepustiti nasledni jako zanimivi rodovnik Preširnov, za kar se gospodu dekanu lepo zahvaljujem. Rodovnik je potreboval naš pesnik najbrž za to, da je dobil dijaško ustanovo, katero je založil njegov sorodnik Janez Krstnik Preširen, bivši prošt ljubljanski.

Stammbaum.

Gegenwärtiger Stammbaum wird aus den ämtlichen Taufbüchern hiemit bestätigt und bezeuget, dass Franz Preshern dem Stifter Johann Batta Preshern, weil. Probst anverwandt sey.

K. k. Pfarrhof Radmannsdorf den 10. October 1816.

Georg Preshern
geb. 1805

L. S.

Philipp Jacob Groschel m. pr.
Stadtpfarr-Vicarius.

Bruder des obigen Franz.

Die Richtigkeit der in rückseit'ger Stammbaums-Angabe enthaltenen zwei Gebrüder *Franz* und *Georg Preshern*, in Rodain getauften, wird hiemit auch vom Unterzeichneten ämtlich bestätigt.

L. S.

Franz v. Sales Christiani m. pr.
Ortspfarrer.

Književna poročila.

Stapleton.

Neznanega prelagatelja evangelija preložena po Stapletonu v XVII. veku. Objavil A. Raič (ponatis iz progr. vel. realke l. 1887 i 1888). V Ljubljani 1888, 8°, 122.

(Dalje in konec.)

Ne vem, zakaj govori pisatelj o a/ɤ- in a/o-debljih; kje je pa pri ɤ/o-dekl. kak a-element? To je pač po stari teoriji, kateri se zdaj neče več verjeti; sicer to ni nobenega pomena, da le razumevamo pisatelja, kaj hoče povedati. Pri acc. sgl. ɤ/o dekl., kakor Achaz, Achim, Amon etc. bi bilo dobro dostaviti, da so najbrž neizpremenjeno vzeti iz izvirnika, da tedaj niso narodne oblike, kakor je tudi voc. Philipe vzet iz latin. originala, kar sicer ni dostavil pisatelj. Nerazumno mi je, kakó more pisatelj reči nom. pl. končuje se i na e in potem navesti primere *vetrove*, *volove*, jeli tukaj končnica res e? Meni se sploh ne dozdeva gotovo, da bi omenjene oblike neposredno odgovarjale staremu nom. pl. na *-ove*, mogoče je, da so se iz starejšega *ovi* (kateri je iz *ove* po analogiji nastal) fonetičnim potem razvile t. j., *i* se je nadomestil z *e* kakor v mnogih drugih slučajih, zato si ne upam teh primerov naravnost primerjati s stsl. *ove*. Med starejšimi gen. plur. ɤ/o-deb. brez *-ov* se mora prečrtati korb (str. 62); ker se v mnogih krajih govori v nom. sgl. korba (tedaj gen. fem.), dasi tudi korb. Nejasno je tudi, če pravi pisatelj, da se acc. sgl. a-deb. končuje tudi na *u* in če navaja za primer *cerquu*, tukaj se je pač, o čemer najbrž tudi g. Raič ne dvoji, *u* glasoslovno razvil iz *-ev*, kar nam kaže že nom. sgl. *cerku*. Gen. pl. *rizh* (rič) ne morem najti v tekstu (14), jaz čitam tamkaj *rizhi*; gen. plur. stran je od nom.

strana, kakor to nahajamo v Krelji, Dalmatinu etc. Da se ima v našem rokopisu v gen. loc. dat. in instr. plur. sestavljene sklanje čitati ih, im, imi za *ih*, *im*, *imi*, mi je nekoliko dvojbeno, pričakovali bi potem vsaj nekolikokrat pisavo *eh* etc. Ravno takó ni gotovo, da stoji tudi v loc. sgl. *im* jednako instr. radi tega, ker se je govorilo *im* v obeh sklonih. Mi nahajamo že izključljivo v loc. *im* v spomenikih, kateri ne poznajo prehoda nenaglašenega *i* v poluglas *o* = *e* in jaz tudi ne verjamem, da bi bil na isti način tolmačiti martwech v celovškem rokopisu. Mi imamo tukaj najbrž mešanje loc. instr. in tudi dat. sgl. sestavl. in pronom. skl., kakor je to tudi v drugih slovan. jezikih, saj čitamo per nemu 6, 28, v niemu 32, v nemu 63, v temu 63. V Stapl. nahajamo samó tvoj, svoj in ne kakor n. pr. v Truberji tuj, suj; med zaimki ne najdem nikjer *oben*, *obeden* in vender bi bilo potrebno omeniti, da prelagatelj piše te oblike n. pr. obeniga 13, 19, obene 25, obeden 33, 78, oben 55.

Da v loc. sgl. a-dekl. *e* odgovarja naravnost stsl. *ě* kakor v kajkavskem narečji, to je neverjetno; sam pisatelj je te oblike na strani 64. prav tolmačil.

G. pisatelj misli, da je instr. in dat. pl. *o*-dekl. na *am* »bolje lokalnega nego temporalnega značaja, i da jim je vzrok iskati v organskih prikaznih«. O tem je jako dvojiti in jaz še vedno ostanem pri svoji in Škrabčevi razlagi te oblike in sicer, ker 1. če je *am* glasoslovno iz *om* nastalo, takó je popolnoma nejasno, zakaj nahajamo poldrugo stoletje prej *am* pri neutr. nego pri masc., in zakaj je ta oblika pri nekaterih pisateljih pri neut. že v veliki večini, pri masc. je pa še ni najti, 2. ker je pri nekaterih starih pisateljih *am* že v večini, nadomeščevanje nenaglašenega *o* z *a*^{jem} se pa še komaj najde 3. ker se še zdaj *am* govori v nekaterih iztočnih krajih pri neutr. dosledno, kjer se ne izpreminja *o* v *a*. Da je *am* v nekaterih narečjih prej nastopilo in predrlo, kakor v drugih, o tem nikdo ne dvojí, saj še zdaj v nekaterih narečjih ni najti te oblike; pa tudi jedno in isto narečje se je v tem oziru časoma izpremenilo in zato mislim, da je *am* tudi končnica »temporalnega značaja«. Hren in Schönleben sta pisala v istem narečji, dà, Schönlebenova Evangel. so samó druga izdaja Hrenovih, in vender je, kar se tiče te končnice dovolj razlike med njima: v Schönlebu je že več primerov z *am*. Ali primerjajmo Skalarja in Rogerija; v prvem je še precéj oblik na *om*, *em* in končnice *am* še ni popolnoma predrila, v Rog. pa nahajam samó *am*. — Dobro je opazil pisatelj (str. 70), da je že v naših starejših pisateljih najti vpliv drugih narečij, da si je gorenjski pisatelj izposodil marsikaj od dolenskega.

Na str. 73. čitamo naslednje meni nejasne besede: »ne moremo sicer ajiti, da je v nsl. pri glagolih II. vrste neka nepravilnost glede obraževanja trpnopreteklega delečnika, in ta slovniška prikazen ni dovolj pojasnjena«.

Ali ni že sam pisatelj na str. 57. dobro opomnil, da je pri teh glagolih v marsičem vplivala analogija glagolov IV. vrste? — G. Raić graja pisavo dvigniti, on hoče imeti dvignoti, češ, takó se govori dandanes med kajkavskimi, štirskimi in prekmurskimi Slovenci in potem še dostavlja: „ker je v izgovarjanji glagolov II. v nedoločniku tolik razloček, zato smo tega mnenja, da je v tem, kakor v inih enakih i tem podobnih slučajih ozirati se na druga slovenska narečja; na staroslovenščino« in potem »ne moremo nikakor razumeti, zakaj bi ravno v nedoločniku, pri glagolih II. vrste bila ta izjema«. Podlaga naši književni slovenščini je dolensščina in ta je imela po analogiji IV. vrste — niti v nedoločniku in ker je naš pravopis historičen, ohranila se je ta pisava (niti) tudi tam, kjer je *i* že oslabeled, saj mi pišemo v mnogih slučajih *e* ali *i* *u*, kjer ga zdaj večina národa ne izgovarja, samó radi tega, ker je naš pravopis historičen, ne pa morda zato, ker se starejša oblika nahaja še v kakem slovenskem kotu. Zahtevati, da bi bila v takih slučajih stsl. t. j. cerkovnoslov. jezik merodajna in ker ona ima náti da moramo tudi mi pisati *noti*, je takó kakor, če zahtevam, da se naj glasi acc. pl. 7/0 dekl. na *i*, ker ima tudi stsl. 71 in ker še po nekaterih krajih nahajamo to obliko. Stsl. je sicer neobhodno potrebna pri razlagi nsl. oblik etc., ali pri določilu našega književnega jezika vender ni odločevalna; zgodovine jezika ne smemo prezirati; pri pravopisu velja stat pro ratione usus.

Oblike *živejo*, *nevidejo* je prav razložil pisatelj (str. 71). Pri razpravljanji sintaktičnih pojavov se je oziral vestno na druga starejša sloven. evangelija, na Dalmatina, Hrena in Petretiča, tudi Kuzmičev Novi zakon je uporabil. Le na ta način je mogoče dobro spoznati, koliko se jezik Staplet. prevoda oddaljuje od jezika drugih starih pisateljev. Posebno natančno govori o futur. in mislim, da piše prav, če trdi, da so tvorbe *imaš moliti* etc. nastale po nemškem vplivu, da njim tedaj ni nič skupnega z enakimi tvorbami v drugih slovan. jezikih. — Kar se dostaje infinit. je opomniti, da se ni samó v dolenskem narečji XVII. stol. pomešal s supin. nego tudi v gorenjskem npr. Skalar piše so zazheli . . . sdihuati, iokat inu plakat 72 b, uredit 106 b, spumnit 5 a, premislit 6 b, vstrashit 8 a, sahuatit 9 b, odreshit 12 a, premislit 13 b, pomagat 11 a, beshat 21 a, veruat 16 b; takó tudi Hren npr. vidit 6 b, saftopit 22 a, Schönleben hodit 57, poslushat 81, pojemat 254 etc. Razumevno, da ima pri teh pisateljih kakor takisto v Staplet. prevodu supin. tudi *i*. K leksikalnemu delu (str. 110—122) dostavim samó, da izraz *fortuna* (tempesta) živi tudi v Savinjski dolini; v Staplet. prevod je pa lahko prišel iz starejših evangel. tekstov, kajti tam ga nahajamo pri Truberji, Krelji in tudi v Truberjevi čakavski (z glagolico tiskani) postili. Prav dvojbeno je, znači li *muna* res fulgur v stavku: sakaí munu koker blisk gre od fonzhniga ífhoda inu fueti do fahoda; stavek potem ne da nobenega zmisla. Ta evang.

je baš prepisan iz Dalmatina in tudi ta stavek se strinja popolnoma z Dalmat., samó da ima on *raunu* in zato mislim, da *munu* ni nič drugega, nego navadna pomota, kar se razvidi že iz latin. teksta sicut enim fulgur etc.

Težko je določiti, iz katerega časa je ta prevod. G. pisatelj misli (str. 3 in 49), da iz početka XVII. stol. in sicer pred letom 1612., ker prelagatelj ni poznal Hrena, in radi oblik *žo, hočo, nečo*. Iz tega, da prelagatelj ni imel ali pa poznal Hrena, ne smemo še sklepati, da je naš prevod starejši od Hrenovih Evangelij in omenjene tri oblike tudi ne dokazujejo, da spada v začetek XVII. stol. Res je, da ima ta prevod baš tam *hočo*, kjer ima njegov original t. j. Dalmatin že *hočem*, toda vendar ne smemo pozabljati, da te arhaistične oblike nahajamo še v drugi polovici (zadnji četrtini) XVII. stol. Če sodim po jeziku o starosti rokopisa, dozdeva se mi vedno, da spada v sredino XVII. ali celó v drugo polovico omenjenega stoletja. To ne sodim radi mnogih oblik instr. in dat. plur. na *am*, ker dobro vem, da si v tem rokopisi in tiski niso jednaki, da so drugi mnogo konservativnejši, nego iz drugih posebnostij. V prvi vrsti govori za omenjeno dobo redukcija nenaglašene *i* v nekak poluglasen *e*, ta pojav je že močno prodril v jeziku našega rokopisa in v tem se jako razlikuje od Hrena. Ta pojav nahajamo v sredini XVII. stol. n.pr. v vinogr. zak. (1644), prisegah ljublj. mesta in Skalarji. Da, v enem slučaju je celó *i* popolnoma izginil: mat. 7.

Da naš prelagatelj ni zajemal iz Hrena, v tem se strinjam z g. Raićem, če pa misli, da je samostalno prelagal, da ni rabil tudi Dalmatina, takó se moti. Že na drugem mestu (Archiv für slav. Ph. XI, 260—264) povédal sem, da je mnogo evangelij naravnost prepisal iz Dalmatina ali pa iz Hrena, najbrž pa iz prvega. Ker je namreč Hren sam pridno prepisoval Dalmatina, določiti ni lahko, kateri mu je služil pri prevajanji. Pri novem primerjanji sem se uveril, da je imel pred seboj Dalmatina in ne Hrena. Mogoče je najti precéj mest, kjer se Dalmatin in Hren razlikujeta in v teh slučajih se strinja naš tekst z Dalmatinom. Navajam samó nekaj primerov. Math. XX. ima Dalmat. nebesku krajeftvu je *glih* enimu hishnimu ozhetu — Hren pa: tu Nebésku krajeftvu je *enaku* enimu Hishnimu ozhétu — naš tekst: Nebesku kraleuftuu je *Glih* enimu hishnimu Ozhetu; Dalmat. Satu ker nas nej nihzhe *vdinjal*. — Hren: Satu, kër nafs néj nihzhe *najél* — Stapl. Satu, kyr nas ni nihzher *vdinol*; Dalmat. Kadar je pak vshe *posnu bilu* — Hren: Kadar fe je pak vshe *posnilu* — Stapl. kar ie pakh ufhe *posnu billu*; Luc. VI. ima Dalmat. Ne *ferdamujte*, taku tudi nebote *ferdamani* — Hren, *nepogublujte*, taku tudi *vy* nebóte *pogubljeni* — Stapl. Ne ferdamuite, taku tudi ne bote *ferdamani*; Dalmat. eno polno, *nattasheno* . . . mero — Hren: Eno polno, *verhovato* . . . méro — Stapl. Eno polno, *nattasheno* . . .

mero, Dalmat. Koku ti pak vidifh eno troho v' tvojga Brata okej, inu bruna v' tvoim okej *nepozhutifh*? — Hren: Kaku ti pak vidifh eno troho v' tvojga brata ozheffi inu bruna, kir je v' tvoim ozheffi *nepremisliſh*? — Stapl. Koku ti pakh Vidifh eno troho V tuoiga brata ozhefi, inu bruna v tuoim ozhefi ne *pozhutifh*?

Prostor mi ne dopuſča govoriti ſe o tem in ónem; posebno bi bil rad omenil ſe vseh ónih toček, kjer se strinjam popolnoma z g. pisateljem. Źelim samó, da bi nam tudi prihodnje leto kdo podal jednak donesek — v ljubljanski knjižici je ſe dovolj gradiva nakopičenega, katero čaka svojega možá. — Ko je bila ta ocena že odposlana, dobim tožno vest, da A. Raića ni več. Ź njim smo izgubili marljivega preiskovalca slovenſčine, kateri bi bil na tem polji ſe storil marsikaj.

V. Oblak.

Imenik krajepisnih imen slovenskih.

Durch die Ortsnamen, die ältesten und dauerndsten Denkmäler, erzählt eine längst vergangene Nation gleichsam selbst ihre eigenen Schicksale, und es fragt sich nur, ob ihre Stimme uns noch verständlich bleibt.

W. v. Humboldt.

Pod okriljem »Maticе Slovenske« zasnovalo se je že leta 1876. velevažno podjetje, izprožili so že takrat rodoljubi misel, da je treba zbrati krajepisna imena po vsem Slovenskem, spoznali so živo potrebo krajepisnega imenika, ki so ga pogrešali ne toliko v praktičnem življenji, kolikor v znanstvenih preiskavah. Prvi je to misel izprožil g. prof. M. Pleteršnik v seji »Maticе Slovenske« dne 13. julija leta 1876., in njemu je naročila »Matica«, naj nabira krajepisna imena slovenskih dežel. Gospod Pleteršnik je nabiral ta imena, vendar vspeh temu nabiranju ni bil povse ugoden. Mnogo tega, kar se mu je poslalo, porabiti se bode dalo zelo dobro; mnogi zapiski pa niso bili dosti obširni in iz mnogih krajev ni se mu poslalo nič. Da bi to velevažno podjetje nadaljevali, osnoval se je poseben odbor, da znova nabira imena po vsem Slovenskem, da torej započeto delo popolni, dovrši, uredi in za tisek priredi. Da se je ta odbor osnoval, ima največ zaslug g. dr. Milkovicz, ki je to misel znova izprožil in največ pripomogel, da se je zbralo kolo razumnikov, kateri so se dela zdušno poprijeli in kateri je bodo s pomočjo »Maticе Slovenske« ter ostalih rodoljubov po vsem Slovenskem izvestno tudi srečno začelili. Ne vémo sicer, koliko uspeha bode imel novi odbor; ali toliko slutimo, da bode imel vsekako več sreče, ker se je danes v obče vzbudilo tudi pri nas Slovencih večje zanimanje za domačo zgodovino.

Naša lepa in nam toli mila domovina slovenska je ravno v zgodovinskem, osobito pa v topografskem pogledu velevažen izvôr za jezik in zgo-

dovino. Na zdanih slovenskih tléh so se vršili nekdanj raznih národov prevažni zgodovinski dogodki; na naših tléh je bilo borišče raznih národov, bila je cesta, ki je vodila razne národe v Italijo; tu se je vršil jeden največjih bôjev rimskega svetá, namreč s keltogermanskim. Te národe je prignala in priklenila usoda na naše kraje in vsak teh národov je ostavil tukaj sledóve svojega delovanja, sledove, o katerih nam ne pripovedujejo stare listine. Zategadelj je naloga učenjakom, da iščó sledove teh národov v naših krajih. Pozneje so slovanski národi zavzeli te zemlje ter se nastanili v njih, in zopet je naloga slovanskim učenjakom, da razjašnjuje minúlost domovine svoje. Maloštevni slovenski narod prevzema to véliko nalogo, da iz starih ostankov, teh mrtvih spomenkov čita minúlost prastarih svojih očákov in njih sprednikov. V novejšem času se je izkopalo v naši domovini mnogo ostankov minulih národov; Kranjska in sosedno ozémlje sta prepolna takih sledóv staróžitnosti in na podlagi teh uspehov se mora vršiti jezikoslovno in zgodovinsko raziskovanje ter se med seboj razjašnjevati in popolnjevati. V poznejšem srednjem veku so se naseljevali v naših krajih Nemci in ravno krajepisna imena kažó nam glasno pot tega nemškega naseljevanja tam, kjer molčé in nehajo zgodovinske listine, kažó nam razširjenost slovenskega národa in pot nemškega naseljevanja. Da to pojasnimo z vzgledi, navajamo le imena: Carniola, Longaticum (Logatec), Gradišče, Ajdovščina, Artmanja vas (Hartmannsdorf), Uskoki (gora) itd. Pa tudi za življenje starih naših očetov važna so krajepisna imena. Evo da vidimo! Iz naziva Radomerje (kraj na Štírskem pri Ljutomeru), sklepamo, četudi za to nimamo nobene zgodovinske priče, da so tudi Slovenci, kakor njih bližnji bratje jugoslovanski, živeli v zádrugah. Evo tedaj vidimo, da ne navajamo več vzgledov, kakó so važna krajepisna imena za jezik in zgodovino in kakó je skrajni čas, da jih zberemo po vsem Slovenskem.

Imenik, ki ga kani izdati odbor za nabiranje krajepisnih imen, sestavljen ne bode takó kakor so sestavljeni dozdani jednaki imeniki. V njem se ne bodo naštevala gola krajepisna imena, ampak ta imenik ima večje meje in večji obseg. Ta imenik bode *zgodovinski slovár* krajepisnih imen po Slovenskem, in takega imenika še mi nimamo in ravno takšnega nujno potrebujemo za znanstvene namene. Ta imenik bode tedaj sestavljal jezikoslovec in zgodovinar in s sadom tega vzajemnega dela bode se lahko okorišçal vsakdo, a jezik in zgodovina naša pa bodeta znatno obogatela.

Národnih imenikov slovenskih imen imamo že dôkaj. Leta 1846. izdal je v Ljubljani Henrik Freyer svoj: »*Alphabetisches Verzeichniss aller Ortschaftsnamen und Schlösser in Krain*«. Leta 1854 izdal je Peter Kosler: »*Kratek slovenski zemljopis in pregled politične in pravosodne razdelitve ilirskega kraljestva in štajerskega vojvodstva*. S pridanim slovenskim in

nemškimi imenikom mest, trgov, krajev itd.⁶ Potem imamo: »*Deželnovladni list za kranjsko vojvodino*, IX. tečaj od l. 1857. (Landesregierungsblatt für das Herzogthum Krain)«, dalje: »*Ortsrepertorium des Herzogthums Krain*. Auf Grundlage der Volkszählung vom 31. December 1869 bearbeitet von der k. k. statistischen Centralcommission. (Imenik krajev vojvodine kranjske. Sestavljen na podlagi ljudskega števljenja od 31. decembra l. 1869. po c. kr. statistični centralni komisiji.) Ljubljana, 1874, Kleinmayr & Bamberg«; dalje: »*Vollständiges Ortschaftenverzeichniss der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder*. Nach den Ergebnissen der Volkszählung vom 31. december 1880. Herausgegeben von der k. k. statistischen Centralcommission in Wien. Wien 1882. Alfr. Hölder«. — Iz zadnjega imenika imamo tudi posebne izdaje za pojedine dežele, poleg tega pa še drugih imenikov, takó da se radi tega ne bi mogli ravno pritoževati. Ali vsi ti imeniki nimajo za nas Slovence mnogo vrednosti. Sestavljeni so namreč le za praktične potrebe, in sicer po načelih, katerih ne odobravajo niti tisti, ki jim rabijo v praktične namene, niti znanstveniki. Vrhu tega so sestavljeni v oblikah, katere rabijo oblastvom, torej v oblikah, katere niso ravno na čast naši lepi slovenščini in katere je treba odsloviti. Sestavljeni pa so tudi le za posamične dežele, recimo za Kranjsko posebe, takisto za Štirsko itd., in odbor za nabiranje krajepisnih imen hoče sestaviti imenik, kateri bode obsejal krajepisna imena *vseh* dežel in krajev, v katerih prebivajo Slovenci. Ta imenik kazal nam bode tedaj celokupnost vsega slovenskega svetá, in prav zato je to podjetje velevažno za vse Slovence. Ta imenik bode dobroslužen i za praktične potrebe i za znanstvene namene. Kakor smo rekli, določil bode pravilno pisavo imen, kakor jih je treba pisati v navadnem političnem, upravnem in trgovskem občevanji in kakor jih je tudi treba uvésti v zemljevide.

Po kakem načrtu bode delal odbor, vidimo najbolje iz vprašanj, katera razpošilja razumnikom po Slovenskem in katera podajemo čestitim čitateljem »Ljublj. Zvona«. Evo jih :

I. Iz katerih prejšnjih občin je nastala sedanja občina in ali ta občina (ali katera vas v nji) ni imela prej drugega imena?

II. Ali je v občini kak grad ali samostan, ali so kake grajske ali samostanske razvaline, ali pa kake druge znamenitosti zgodovinske, ali pa tudi prirodne (n. pr. jame, rudniki, slatine, toplice itd.)?

III. Imena trgov, vasi, selišč, manjših okolic, posamičnih polj, njiv, travniko, gozdov itd.

IV. Imena gor, hribov, gričev, klancev, sotesek, dolin itd.

V. Imena rek, potokov, studencev, izvirkov, jezer, ribnjakov, kalov močvirij itd.

VI. Spada li cela občina ali spadajo le posamični deli njeni pod kako širše krajepisno ime, katero ima ves kraj (okolica), in kateri so ti deli? N. pr. Sorško Polje, Suha Krajina, Slovenske Gorice, Mursko Polje itd.

VII. Naj se kratko omenijo važne zgodovinske dogodbe, ki niso obče znane in se pripovedujejo.

Opomnje.

1.) Imena, spadajoča pod II, III, IV in V naj se uredijo in razvrsté po katastralnih občinah, ako je namreč sedanja občina iz njih nastala.

2.) Pri vsakem imeni pod II, III, IV in V zapiše naj se tudi nemško ime, ako se rabi.

3.) Pri imenih pod III (trgi, vasi, selišča) naj se zapiše, kako se glasi na vprašanje kje, kam in od kod, in kako se glasi ime prebivalcev in adjektiv (pridevnik) iz tega imena. Na pr. Kámna Goríca, v Kámni Goríci, v Kámno Goríco, iz Kámne Goríce, Kámničan, kámniški; Ig, na Igu, na Ig, z Iga, Ižánc, íški in ižánski.

4.) Vsako ime naj se zapiše z akcentom.

5.) Ako ljudstvo ime drugače izgovarja, nego se navadno piše, naj se to pripiše natančno tako, kakor dotično ime ljudstvo v narečji izgovarja.

6.) Odgôvori naj se zapisujejo po zgoraj naštetih točkah s pristavljenimi številkami.

Kakor vidimo, odbor se je dela dobro poprijel in zdaj je le pričakovati, da ga podpirajo zdušno vsi domoljubi. Delo se tiče, kakor smo že omenili, celokupne naše domovine, zato je tudi treba, da v ta namen posvetimo vse moči svoje.

Anton Trstenjak.

L I S T E K.

Biblijografija slovenska. Pod tem naslovom hočemo odslej naznanjati vse nove knjige slovenske, ki se pošiljajo uredništvu našemu; o važnejših izmed njih bodemo o priliki obširneje poročali:

— Žepni koledar za leto 1889. Samozaložba »Kat. Tiskarne« v Ljubljani 1888, 16, 31 strani. Cena 20 kr. — Priročni ta koledar obseza tudi rodopis cesarske rodovine in vse evropske vladarje po njih rojstvu in njih vladni dôbi.

— Ilustrovani narodni koledar za navaano leto 1889. Za pouk in kratek čas. Uredil, izdal in založil *Dragotin Hribar*. V Ljubljani natisnila »Narodna Tiskarna« 1888, 8, 88 strani. Cena 40 kr., po pošti 45 kr. Ta koledar je kaj spretno urejen in obseza v kalendariji razven navadnih katoliških tudi slovanska krstna imena in spisek imenitnih dogodkov iz slovenske, zlasti kranjske zgodovine, dalje rodopis cesarske vladarske rodovine, imenik vseh evropskih vladarjev, splošna določila c. kr. pošte, brzojavni cenik in sejme na Kranjskem. V zabavnem delu nahajamo najprej spis »Štiridesetletnica vladanja cesarja Frana Josipa I. s podobo cesarjevo, cesaričino, Rudolfovo in Stefanijino. Pod naslovom »Naši zaslužni možje« se nam z dodanimi podobami opisujejo dr. Janez Bleiweis, knezoškof dr. Janez Zl. Pogačar, Fran Erjavec, stolni prošt Jožef Zupan in dr. Fr. Preširen. V zadnjem životopisu je trditev, da je Preširen hodil v šolo v Kranji

in v Ribnici, kjer je baje imel »strija dekana«, popraviti tako, da pesnik naš nikoli ni hodil v Kranji v šolo in da tudi ribuški dekan Bonaventura Humelj ni bil Preširnov strijc, ampak samo prijatelj Preširnovega starega strijca Jožefa, župnika v Kopanji (gl. »Ljubljanski Zvon« I. 16.). Dalje nam g. Peter pl. Radics v članku »Božja pota Slovencev« opisuje božjo pot k Mariji na Blejskem jezeru. Konečno beremo ilustrovano povest »Na sveti večer« in nekaj smešnic.

— Drobtnice. XXII. letnik. Uredil dr. *Fr. Lampe*, profesor bogoslovja, vodja Marijanišča. Izdala Katoliška družba za Kranjsko. V Ljubljani 1888, 8, 244 strani. Cena 1 gld. 20 kr. — Knjiga prinaša najprej Antona Martina Slomška sedem postnih pridig, govorenih l. 1861. v predmetni slovenski fari Matere Božje v Mariboru. Urednik dostavlja, da so ti govori ostali, kolikor je bilo mogoče, v prvotni Slomškovi obliki. V drugem delu beremo v nji jako temeljit životopis slovenskega skladatelja in organista Gregorja Riharja in slovenskega pesnika Radoslava Silvestra. Tretji del opisuje zlato mašo sv. očeta papeža Leona XIII. in vatikansko razstavo. Tema spisoma je pridejana spevoigra, ki jo je na slavo Leonu XIII. priredilo dne 1. januarija 1888. Ljubljansko Marijanišče. Kratko in krepko je opisano in preslavljano v poeziji in prozi tudi življenje in vladanje presvetlega cesarja. Četrti del, ki je odmenjen zabavi, priobčuje venec Silvestrovih, Virkovich in Lebanovih pesmij in kratkih povestij. Knjiga je umno urejena in jako lično natisnena ter podaja mnogo lepega berila.

Knjige »Matica Slovenska« se začno te dni razpošiljati. Vsak matičnjak prejme letos po četvero bukev in to: »Slovinci in 1848. leto. Spisal *Josip Apih*, profesor na deželni veliki realki v Novem Jičinu. Tisek Blaznikov v Ljubljani 1888, 8, 302 strani. Gospod prof. Apih nam je leto 1848., ki je v političnem, narodnem in kulturnem oziru toli znamenito za ves narod slovenski, po tiskanih virih in ustnih poročilih opisal z lepo zgovorno besedo in tako zanimivo, da človek le nerad položi knjigo iz rok. »Matica Slovenska« je s to razpravo jako ustregla narodu našemu in izdatno obogatila ž njo slovestvo slovensko. O knjigi sami nam je objubljena obsirnejša ocena iz strokovnjaškega peresa. — Druga knjiga »Prihajač«. Povest, spisal *Fr. Dolinar*. Tiskala Miličeva tiskarna v Ljubljani 1888, 8, 104 str. (3 zvezek »Zabavne knjižnice«). Tej lepi povesti je društveni odbor prisodil drugo nagrado iz razpisane Jurčič-Tomšičeve ustanove (100 gld.). Zajeta je iz domačega življenja in spisal jo je Slovincem znan pisatelj, ki se prav po nepotrebnem skriva za priprosto ime *Fr. Dolinarja*; kajti lepega proizvoda svojega bi mu ne bilo treba zatajevati. — Tretja knjiga so *Izbrani spisi Frana Erjavca*. Uredil *Fr. Levce*. I. del: Pripovedni spisi. V Ljubljani, tisek »Katoliške Tiskarne« 1888, 8, 156 str. (4. zvezek »Zabavne knjižnice«). — Knjiga obseza devet povestij Erjavčevih; drugo leto pridejo na vrsto njegovi potopisi, prirodopisno-zabavni in drobni spisi. Pričakujemo, da tudi to knjigo, obsežajočo povesti narodu našemu toliko priljubljenega pisatelja, radostno vzprejmo Slovenci. — Četrta knjiga je *Letopis »Matica Slovenska«* za leto 1888. Uredil dr. *Levko Požar*. Natisnila »Narodna Tiskarna« v Ljubljani. Letopis je urejen po tistem načelu, kakor prejšnja tri leta t. j. vzprejele so se vánj samo izvirne razprave o predmetih, narod naš zanimajočih. Obseza pa te spise: »Božidar Raič«, spisal prof. dr. *K. Glaser*; »Kaj človeštvo prideluje in uživa« (drugi del), spisal dr. *Jos. Vošnjak*; »Ivan Franjin Gundulič«, spisal *Anton Trstenjak*; »Slovenske narodne vraže in prazne vere«, spisal *J. Navratil*; »Jožef Lambert«, spisal prof. *Ivan Steklasa*; »Kakšnih odnošajev nahajamo na slovenskem Štajerji gledé zemlje in njenih prebivalcev?« Spisal *M. Cilensček*; »Bibliografija slovenska« od 1. januarija 1887. do 1. januarja 1888 leta. Sestavil *Ivan Tomšič*. Iz te bibliografije posnemamo, da je 1887 leta 135 raznih slovenskih tiskovin prišlo na svetlo. Knjigo završuje jako točno sestavljeni letopis, obsežajoč poročilo o delovanji Matičincem

o nje knjižnici, dohodkih in troških in imenik vseh matičnjakov, katerih število se je od lani do letos pomnožilo za 93 (lani 1617, letos 1710). Imetka ima »Matica« letos vsega skupaj 52.196 gld. 80 kr., to je za 2114 gld. 53 kr., več nego lani. Za knjige prihodnjega leta je odmenjenih 3300 gld. — Knjige, katere letos »Matica« poklanja narodu slovenskemu, so v vsakem oziru lepe, zanimive in hvale vredne. Želeti bi bilo le še to, da bi »Matica Slovenska« od razumnosti našega dobivala več podpore; kajti število matičnjakov še ni v nobeni pravi razmeri s številom odličnih národnjakov, ki bi mogli in tudi morali podpirati prvi književni naš závod.

V proslavo štiridesetletnega vladanja Našega presvetlega cesarja Franca Jožefa I. izdalo je »Cecilijansko društvo« v Miličevi tiskarni v Ljubljani tri slavnostne zборе, namreč: 1. »Oj živi Bog cesarja!« besede Ivana Zarnika, napev p. Angelika Hribarja; 2. »Na slavo Avstrije«, besede Funtkove, napev Antona Försterja; 3. »O Avstrija, ti dom krasane«, besede Jos. Pintarja, napev p. Hugolina Sattnerja. Cena vsem trem zborom, namenjenim za patriotične slovesnosti, znaša samo 10 kr.

»Bog ohrani!« Pod tem naslovom je znani založnik F. Tempsky na Dunaji in v Pragi dal na svetlo ilustrovano národno himno v vseh v Avstriji navadnih jezikih, tedaj tudi v slovenskem jeziku. Besede himni pojasnuje deset krasnih podob v največjem polovskem formatu. Opozorjamo zlasti krajne in okrajne šolske svete na to izborno patriotično delo, kateremu je cena (80 kr.) izredno nizka.

Družba sv. Mohorja, ki ima zdaj 41.552 družabnikov, izdala je letos šestero njig. Prva je »Koledar za navadno leto 1889.« Poleg kalendarija, imenika in dr. žbinega glasnika objavlja knjiga te spise: »Naš cesar Franc Jožef I.« (spisal Ignacij Žitnik) s podobo; izvorno dr. Vošnjakovo povest »Obsojen«, katero je slikar *Jurij Šubic* v Parizu olepšal s krasnimi podobami; »Zlatomašnik J. J. Strossmayer« spisal Jos. Starè, z dvema podobama. »Borovlje in puškarija v Borovljah«, opisal Janez Šajnik, z dvema podobama; dalje životopise pokojnih domoljubov dekana Lamberta Ferčnika in dr. Valentina Zarnika s podobama. G. Janko Kersnik nam podaja v resnici kratkočasno povest: »Kako je stari Molek tatú iskal.« Dr. Ivan Križanič opisuje zlatomašnika Leona XIII. in slovensko romanje v Rim in g. Ignacij Žitnik »Razgled po svetu«; g. M. Cilenšek pripoveduje, »Kakó je ravnati s travniki«, gospá R. Kosova razlaga nekaj skrivnostij »Iz kuhinje«, g. J. Lampe nam podaja nekaj zdravniških in drugih izkušenj in g. J. Tisovec nam opisuje »Sleparijo s skrivnimi zdravili«. Vrhu tega obseza knjiga, ki je kaj spretno urejena, še nekoliko manjših spisov in pesemc. Druga knjiga je V. (konečni) snopič dr. *Ivan Tavčarjevega* »Slovenskega Pravnika«, ki je s to knjigo narodu podal dobrega in zanesljivega svetovalca v pravnih stvaréh. — G. Jos. Starè nadaljuje v tretji knjigi svojo »Občno zgodovino« za slovensko ljudstvo, v kateri je dospel do začetka francoskega velikega prevrata. — Kakor prve tri ugaja nam tudi četrta knjiga, polna lepega poučnega in zabavnega berila, »Slovenskih Večernic« 42. zvezek. V njih nam g. dr. Fr. Lampe najprej opisuje preblygega bivšega profesorja, korarja in imenovanega škofa ljubljanskega dr. *Janeza Gogala*. Beročim ta krasni životopis krči se nam od žalosti srce, ker zaova čutimo, kaj smo izgubili s tem vrlim možem. Le škoda, da se ni posrečila pridejana Gogalova podoba, ki blagemu pokojniku ni dosti podobna. Dalje nahajamo v knjigi potopis »Spomini na Italijo« in tri povesti: »Na krivem poti (A. Koder) in »Moje sanje na Veliko noč (J. Brbuč, »Sreča je opoteča« (J. Steklasa), poučno razpravo »Strela in strelovoč (J. Brbuč), národne pripovedke (M. Križnik) in še nekoliko drobnejših spisov in pesmij, izmed katerih se posebno odlikujeta Gorazdovi baladi »Vinska bajka« in »Mejnik«, ponatisnjeni iz našega lista. Prijateljem cerkvenega slovstva je družba ustregla z lepo knjigo »Hodi za Kristusom!« katero je po Tomaži Kempenčanu izvrstno preložil *Andrej Kalan*, trnovski kapelan v

Ljubljani in knjigo „Življenje preblažene Device in Matere Marije“ v kateri nam zdaj že pokojni Janez Volčič opisuje in s podobami pojasnjuje svete kraje, posvečene Mariji. Vse knjige so urejene po načelu: „Wer vieles bringt, wird jedem etwas bringen!“ in res, v letošnjih knjigah vsak lahko kaj lepega najde, da more z njimi v vsakem oziru biti zadovoljen. Družbe sv. Mohorja ne bodemo še posebej hvalili in priporočali, ker jo najboljše hvalijo in priporočajo nje dela sama. Bog jo blagoslovi!

Dve národní znamenitosti v gradu Jelševskem pri Celji. Na nizkem holmci, 10 minut hodá od trga *Šmarskega* dviga so izmed zelenega perivoja grad *Jelše* ali Jelševac (Erlachstein), Grad stoji že izza 12. stoletja, a danes je seveda vseskozi predelán in prenovljen. Sedanji lastnik mu je preblagorodni gospod Viljem vitez Artens, Nj. Veličanstva stolnik, rodóm Čeh.

Grad Jelše imá marsikaj, česar ne najdeš lahko v vsaki kronovini. Na vzhodni strani je takozvano orientalsko krilo s pravim mohamedanskim polumesecem na strehi; v križu samem nahaja se »arabski« ali »turški salon« s koranovimi izreki po stenah. Poleg gradu je velik rastlinjak, v katerem vidiš Florine hčerke iz vseh delov svetá, med drugimi n. pr. palme, ki se cenijo na 500—800 gld. jedna. Ali bolj, nego vse to, utegneta čislane »Zvonove« čitatelje zanimati dve čisto národní znamenitosti, ki sem ji našel v Jelšah.

Prva znamenitost je slika, ki se nahaja v veži prvega nadstropja na stropu. Slika je na presno (al fresco) v obliki ovála (elipse), méri na dolgost ca. *poltretji* in na širokost ca. *podrugi* meter, ter predstavlja prizor iz naše — »stare pravde«, in to »boj pri Brežicah« m. sept. 1516 l. V Janischevem topogr.-statist. leksikonu čitamo v članku »Erlachstein«: »Imposant ist die Vorhalle im I. Stock, die mit Stuccatur-Arbeit und Deckengemálden, welche Scenen aus dem *zwendischen Bauernkriege* (1516) darstellen . . . geziert ist.« Slika »boj pri Brežicah« ohranjena je še precej dobro, čeprav je bržčas iz samega 16. stoletja. Kolikor se da razločiti na visokem stropu, vidiš v ozadji na desni strani požar nekakega poslopja, na sredi proti desni stráni v ozadje pa beži dolga vrsta kmetov na konjih. Kmetje nosijo národní kroj: širok klobuk in čudno pisano suktnjo. Sprejád na levici vidiš poveljnika na konji; jezdec kaže z desnico proti dvema človekoma: jeden njiju klečí ko obsojenec, zadaj za njim stoji — krvnik. Jezdec je bržčas Žiga Dietrichstein, deželni glavár štajerski, ki je bil slovenske vstaše pobil pri Brežicah. Drevje, ki se začenja na levici proti ospredju, vzbujá v gledalcu temno slutnjo, da utegnejo po njem v kratkem viseti puntarski kolovodje. — Janisch govóri l. c. o slikaš, in res je okoli trte velike podobe še več manjših medaljonov, s katerih moreš vsaj toliko posneti, da spadajo tudi v cýklus »stare pravde.«

Na jednom teh medaljonov spoznáš brez težave pravi típ slovenskega kmeta. Vse te slike kažejo, kako živo — z različnih stališč seveda! — so se pečali v 16. stoletji in še dolgo pozneje vsi duhovi s perečim in pretečim vprašanjem »stare pravde«. Ker je ta epizoda naše zgodovine tako zanimiva, zanimiva je tudi slika, katero sem očrtal č. čitateljem. Gospod graščak, o čegar slovanski gostoljubnosti se je pisec teh vrst že prepričal, je ponosen na tó, da hrani grad njegov takov spomenik slovenské zgodovine, pa jo tudi obljubil, da je pripravljen pripomoči, da bi se slika predočila širjemu občinstvu. Žal, da nimamo nobenega pripravnega ilustrovanega časopisa. Priporočam pa to stvar poklicanim krogom. —

Zdaj pa stopi z menoj v grajsko *kapelico*, pokažem ti *drugo* znamenitost národno. Glej, po stenah napisani so z lepimi črkami (tekst črpi, inicijale rdeče) svetopisemski izreki v jeziku *staroslovenskem!* Napisí so seveda v azbuki cirilski. Napraviti je bil jih dal prejšnji lastnik gradu, rajni baron Gödel, bivši poslanik v Teheranu, v Odesi, v Carjemgradu i. dr. Izreke prepisal sem si natanko; evo jih:

1.
ХВЪЛАНТЕ НМА
ГОСПОДИЕ ХВЪЛАНТЕ РАБИ
ГОСПОДА СТОЯЩИИ
КО ХРАМЪ ГОСПОДИИ
КО ДВОРЪХЪ ДОМА
БОГА НАШЕГО.

2.
СЫНЕ!
ДОБРО ТВОРИ
БЛИЖИМЪМЪ И ОТЬ
ВЫШИИГО ИМАТИ
БЪДЕШИ

3.
ПОИМЪВЪ
ЛЮДЬИ ГОСПОДИ
НАРЪСУЩИИ
ИМЕНЕМЪ
ТВОИМЪ

Ф. А. А. АС. П.

4.
УАДО! ПОМАНИ
ВРЕМА ГЛАДА
ВРЕМА СЪТОСТИ
НИЩЕТЕ
И ОУБОЖЕСТВО
ВЪ ДЕНЬ БОГАТСТВА

5.
ПРІИДИТЕ
УАДА ПОСЛАШАЙТЕ
МЕНЕ! СТРАХЪ
ГОСПОДИЮ НАВЪУ
КАСЪ. ФЛА. АГ. ВІ.

6.
ХРІСТОСЪ
ВОЗЛЮБИ
ЦЕРКОВЬ И СЕБЕ
ПРЕДАДЕ
ЗА НО.

7.
КТО БОГЪ
КЕЛІИ КЕО
БОГЪ НАШЪ ТЫ ЕСИ
БОГЪ ТВОРАИ
УАДЕСА. ПР.

8.
ИСУЕСТНИВЫИ
ТВОРИТЬ ДЪЛА
ИСПРАВЕДИИ: СЪМЪ
ЖЕ ПРАВЕДИИХЪ
ИЪЗДА ИСТИИИ.
ПРИТУИ. АФ. ИИ.

9.
АЩЕ ДОБРО
ТВОРИШИ РЪЗВИТИ
КОМУ ТВОРИШИ,
И БЪДЕТЬ
БЛАГОДАТЬ БЛАГИИ
ТВОИИ.
Ф'. СЫИИ. НАК. ВІ. А.

10.
ВО ВСЕМЪ
ЖИТИИ ЛЮБИ
БОГА, И ПРИЗНАИ
СГО ВО СПАСЕНИИ
ТВОЕ. Ф. СЫИИ НАК. П. ИИ.

11.
АЩЕ
ПРАВЕДИО
МОЛИШИИ
ОТСЛАНИИ ТЕБЕ
ГОСПОД. ФЛА. ОИ. В.

12.
ОТЪКЛОИИ ОТЬ
ЗЛА, И СОТВОРИ
КАКО. ПОИТЕ БОГА
НАШЕИ, ПОИТЕ: ПОИТЕ
ЦРКВИ НАШЕИ
ПОИТЕ. ФЛА. МЗ. З.

„Ljubljanski Zvon“

Izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: Fr. Levec i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: Fr. Levec. Uredništvo in upravništvo v Ljubljani, v Medijatovi hiši na Dumajski cesti, 15.